

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentė

KOTRYNA KRIAUCIŪNAITĖ

**SOCIALIAI ORIENTUOTAS VIETNAMO BUDIZMAS IR
IŠLAISVINIMO TEOLOGIJA FILIPINUOSE:
LYGINAMOJI POKOLONIJINĖ PERSPEKTYVA**

MAGISTRO DARBAS

Vadovas – prof. habil. dr. Audrius Beinorius

Vilnius 2018

Magistro baigiamojo darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro baigiamasis darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

201... m. mėn. d.
(gynimo data)

Gynimo komisijos pirmininkas:

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Kriaučiūnaitė, Kotryna

Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas ir išlaisvinimo teologija Filipinuose: lyginamoji pokolonijinė perspektyva: magistro darbas / Kotryna Kriaučiūnaitė, Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentė; mokslinis vadovas: prof. habil. dr. Audrius Beinorius; Vilniaus universitetas. Filosofijos fakultetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2018. – 59 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 55.

Socialiai orientuotas budizmas, Vietnamas, išlaisvinimo teologija, Filipinai, Pietryčių Azija, religija, politika, Katalikų Bažnyčia, kolonializmas, postkolonializmas.

Magistro darbo objektas – socialiai orientuotas Vietnamo budizmas ir išlaisvinimo teologija Filipinuose pokolonijinėje perspektyvoje. Darbo tikslas – atskleisti metodus, kuriais socialiai orientuotas Vietnamo budizmas ir išlaisvinimo teologija Filipinuose sutelkė visuomenę ir įgavo populiarumą kolonijinės santvarkos transformacijos laikotarpiu. Šiame darbe siekiama apibrėžti socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos koncepcijas, atskleisti politinį ir sociokultūrinį kontekstą, lėmusį šių religinių fenomenų įsigalėjimą Vietname ir Filipinuose bei religijos ir politikos santykio raidą pokolonijinio diskurso rėmuose, įvertinti religinių bendruomenių ir pasauliečių pasipriešinimo kolonializmo apraiškoms suvereniose nacionalinėse valstybėse efektyvumą ir jo poveikį aptariamų valstybių modernizacijos procesams.

Šis darbas atliktas taikant tarpdisciplininę metodologiją – istorinį, aprašomąjį ir teksto analizės metodus. Šių metodų visuma, sąlygota pokolonijinio diskurso teorinio modelio, atskleidė problemas ir iššūkius, su kuriais susidūrė Vietnamas ir Filipinai netrukus po nepriklausomybės, pokyčius jų visuomenėse įgalinusių socialinę religijos orientaciją ir jos įtaką valstybių modernizacijos procesams. Nors šis darbas savo esme yra grynai kultūrologinis, lyginamojo metodo taikymas atsiskleidžia per kultūrinę, religinę ir politinę dimensijas, pabrėžiančias kultūros ir politikos sąveiką.

Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas ir išlaisvinimo teologija Filipinuose – tai manifestacijos, atkreipusios nacionalinės valdžios dėmesį į savarankišką (po)kolonijinės visuomenės transformaciją ir prisidėjusios prie permainų, padariusių didelę įtaką aptariamų valstybių modernizacijos procesams. Vietnamo ir Filipinų visuomenės, siekdamos socialinės ir politinės tikrovės pokyčių, sugebėjo pasipriešinti kolonialistiniam diktatui, pavesdamos tautos savimovės formavimo misiją religijai.

Magistro darbas gali būti naudingas orientalistams, politologams, kultūros tyrėjams, religijotyros ir pokolonijinių studijų studentams, dėstytojams ir mokslininkams.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. TEORINIAI IR METODOLOGINIAI TYRIMO PAMATAI	10
1.1. <i>Thich Nhat Hanhas, Thich Tri Quangas ir Thich Tam Chau: idėjos ir socialiai orientuoto budizmo raiška Vietname</i>	10
1.2. <i>Gustavo Gutierrezo išlaisvinimo teologijos samprata</i>	14
1.3. <i>Socialiai orientuotas budizmas ir išlaisvinimo teologija pokolonijinėje perspektyvoje</i>	17
2. SOCIALIAI ORIENTUOTAS VIETNAMO BUDIZMAS KAIP ŠALIES SUVERENUMO ATSPINDYS.....	20
2.1. <i>Sociokultūrinis ir politinis kontekstas</i>	20
2.2. <i>Vienuolių ir pasauliečių misija pokolonijinėje perspektyvoje</i>	23
2.3. <i>Socialiai orientuoto budizmo transformacija šiuolaikiniame Vietname</i>	27
3. IŠLAISVINIMO TEOLOGIJOS FENOMENAS AZIJOJE: LOTYNŲ AMERIKOS PATIRTIS FILIPINUOSE.....	30
3.1. <i>Sociokultūrinis ir istorinis kontekstas</i>	30
3.2. <i>Katalikų Bažnyčia visuomenės vienijimosi procesų kontekste</i>	34
3.3. <i>Katalikų Bažnyčios pokyčiai ir vaidmuo šiuolaikiniuose Filipinuose</i>	39
4. SOCIALIAI ORIENTUOTAS VIETNAMO BUDIZMAS IR IŠLAISVINIMO TEOLOGIJA FILIPINUOSE: SKIRTUMAI IR SĄLYČIO TAŠKAI.....	43
IŠVADOS	51
SUMMARY	53
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	55

IVADAS

Šiuolaikinė Pietryčių Azija – tai skirtingų valstybių, kurias sieja bendra europietiškojo imperializmo plėtros ir nuosmukio istorija, paženklinta reikšmingais geopolitiniais ir kultūriniais pokyčiais, visuma. Po Antrojo pasaulinio karo kilusi dekolonizacijos banga perbraižė valstybių sienas, suteikdama tautoms saviraiškos laisvę ir teisę į savarankiškumą. Visgi globaliai įsigalėjusios tvarkos – kolonijinio modelio – nykimas žymėjo postmodernistinį lūžį pasaulio istorijoje. Britų postkolonializmo teoretikas Robertas J. C. Youngas teigia, kad „postmodernizmas geriausiai gali būti apibrėžiamas kaip europietiškos kultūros suvokimas, kad ji nebėra nekvestionuojamas ir dominuojantis pasaulio centras“ (Schwartz, Ray 2000: 42). Postmodernios pasaulėžiūros rėmuose atsiskleidžia naujas Oksidentų vaidmuo, pabrėžiantis ne tik nusistovėjusį Oriento suvokimą per Rytų ir Vakarų dichotomiją, bet ir įgalinantis besikeičiantį diskursą Rytų kultūros rėmuose. Nors Azijos ir Europos valstybės skiriasi savo kultūra, filosofija ir vertybių sistema, postmodernūs tyrėjai skatina atsiriboti nuo vertinimo ir dekonstruoti visuotinai pripažintas europietiško suvokimo ribas ir normas. Visgi nepaisant poststruktūralistiniuose rėmuose dekonstruojamo Europos vaidmens, politiniame ir kultūriniame kontekste atsiskleidžia milžiniška europietiškojo kolonializmo įtaka kultūriškai pliuralistiniam Pietryčių Azijos regionui.

Magistro darbe yra analizuojamos dvi Pietryčių Azijos valstybės – Vietnamas ir Filipinai, kurių politinio gyvenimo peripetijos yra neatsiejamos nuo Vakarų kolonijinių galių diktato. Kolonijinės patirties išraiška šiose valstybėse bene geriausiai atsiskleidžia per religijos ir politikos santykį. **Darbo problema:** teoriškai tapusios suvereniomis valstybėmis, tiek Vietnamas, tiek Filipinai pokolonijiniu laikotarpiu išgyveno kolonijinio modelio tęstinumą tuometinių lyderių politikoje. Visgi visuomenės, siekdamos socialinės ir politinės tikrovės pokyčių, sugebėjo vieningai pasipriešinti kolonialistiniam diktatui, pavesdamos tautos savimonės formavimo misiją religijai.

- Vietname pilietinio karo metu, o ypač Ngo Dinh Diemo prezidentavimo metais (1955–1963 m.), budizmas įgavo socialiai aktyvų pavidalą, sutelkusį visuomenę kovai su kolonializmu ir jo pasekmėmis;
- Filipinų atveju nepriklausomybė, atnešusi daugybę socialinių ir ekonominių problemų vidaus politikoje, demokratinės krizės metu buvo pavesta autoritariniam Ferdinando

Marcoso režimui (1965–1986 m.). Šiuo laikotarpiu Katalikų bažnyčia tapo išskirtine galia, įgavusia potencialą formuoti valstybės socialinio teisingumo ir demokratijos viziją.

Darbo objektas – pasipriešinimo kolonializmo apraiškoms Vietname ir Filipinuose metodai, kurie įgalino socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos raišką analizuojamų valstybių sociokultūriniame ir politiniame kontekste.

Darbo tikslas – atskleisti ir palyginti metodus, kuriais socialiai orientuotas Vietnamo budizmas ir išlaisvinimo teologija Filipinuose sutelkė visuomenę ir įgavo populiarumą kritiniu – vietinių lyderių primetamos kolonijinės tvarkos nepriklausomoms valstybėms – laikotarpiu.

Uždaviniai:

1. Apibrėžti socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos koncepcijas;
2. Atskleisti politinį ir sociokultūrinį kontekstą, lėmusį šių religinių fenomenų sklaidą ir įsigalėjimą Vietname ir Filipinuose;
3. Remiantis Vietnamo ir Filipinų pavyzdžiais, atskleisti religijos ir politikos santykių pokolonijinio diskurso rėmuose (Frantzas Fanonas, Homi K. Bhabha, Gayatri Ch. Spivak ir kt.);
4. Atskleisti religinių bendruomenių ir pasauliečių pasipriešinimo kolonizacijos paveldui raidos specifiką Vietname ir Filipinuose;
5. Įvertinti socialiai orientuoto Vietnamo budizmo ir išlaisvinimo teologijos Filipinuose veiklos efektyvumą kovoje su kolonializmo apraiškėmis ir šio pasipriešinimo poveikį aptariamų valstybių modernizacijos procesams.

Teorinis pagrindas. Siekiant išspręsti uždavinius ir įgyvendinti išsikeltą tikslą, pasitelkiama pokolonijinio diskurso teoretikų – Frantzo Fanono, Homi K. Bhabha'os, Gayatri Chakravorty Spivak ir kt. – prieiga. Atsižvelgiant į darbo specifiką ir jo tarpdiscipliniškumą, pokolonijinė prieiga pasirenkama kaip tinkama intelektinė srovė, kurios pliuralistiškumas padeda paaiškinti įvairius antagonistinius diskursus.

Verta pabrėžti, kad nors magistro darbe atsiskleidžia glaudus istorijos, kultūros ir religijos sąryšis bei jo sąveika su valstybių vidiniais politiniais procesais, šis darbas savo esme

yra grynai kultūrologinis. Dėl šios priežasties darbe nėra taikomos politinės analizės teorijos, kurių dauguma orientuotos į tarptautinių santykių refleksijas.

Inovatyvi ir daugialypė transkultūrinių studijų kryptis skatina pasitelkti labiausiai tinkamas teorijas ir kurti kokybiškai naujus metodologinius įrankius. Nepaisant Pietryčių Azijos valstybių diferenciacijos, aktyvus visuomenių įsitraukimas į politiką per socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos prizmę atskleidžia bendrą tendenciją galimam religijos ir politikos santykiui pokolonijinėje perspektyvoje. Ši dviejų skirtingų valstybių – Vietnamo ir Filipinų – bei joms būdingų religinių fenomenų analizė padeda suprasti, kaip kolonijinė struktūra keičia savo pavidalą postkolonializmo rėmuose. Vadovaujantis darbe išsikeltais uždaviniais, socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos koncepcijos taikomos Vietnamo ir Filipinų atvejams, atsižvelgiant į istorinę dinamiką ir kintančius galios santykius pokolonijiniu laikotarpiu. Dekolonizacijos procesą iliustruojančio religijos ir politikos santykio rėmuose vystoma psichopatologinių pokolonijinės visuomenės traumų interpretacija per Frantzo Fanono savęs susvetinimo perspektyvą, remiamasi subalterno studijomis pagal Gayatri Ch. Spivak, taip pat taikomi Homi K. Bhabha'os pokolonijinėje teorijoje įdiegti konceptai: ambivalentiškumas, hibridiškumas, trečioji erdvė, mimikrija ir kt. Šių teorijų taikymas praktinių Vietnamo ir Filipinų atvejų kontekste padeda suprasti, kaip pokolonijinis virsmas prisidėjo prie įprastos religingumo sampratos kaitos bei kokią pridėtinę vertę ši religijos nulemta visuomeninė dinamika turėjo šalių modernizacijos procesams.

Metodologiniai tyrimo principai. Darbo metodų pasirinkimas yra sąlygotas pokolonijinio diskurso teorinio modelio ir jam pritaikyti išsikeltų uždavinių. Empirinėje darbo dalyje yra taikoma tarpdisciplininė metodologija: istorinis, aprašomasis ir teksto analizės metodai. Kompleksinis šių metodų taikymas padeda atskleisti religijos įtaką aptariamų šalių išsivadavimo iš kolonializmo ir modernizacijos procesų plėtros kontekste. Socialinė religijos orientacija į visuomenės problemas ir iššūkius yra analizuojama kaip kultūriškai kintantis konstruojamasis reiškiny, ideologiškai reaguojantis į skirtingus istorinius momentus. Kadangi vienas iš pagrindinių darbo uždavinių yra kritinė dviejų skirtingų valstybių – Vietnamo ir Filipinų – kultūros, religijos ir politinės situacijos apžvalga, darbe taip pat naudojamos lyginamuoju tyrimo metodu.

Literatūros apžvalga. Darbe remiamasi tiek socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos aktyvistų tekstais, tiek juos analizuojančiais akademiniais šaltiniais.

- Socialiai orientuoto budizmo atveju pasitelkiamas vieno reikšmingiausių budistinio pasaulio autoritetų Thich Nhat Hanho veikalas *Being Peace* ir kitų autoritetingų šiuolaikinio budizmo tyrinėtojų darbai, tokie kaip Robert J. Topmiller, *The Lotus Unleashed. The Buddhist Peace Movement in South Vietnam, 1964–1966* ir Sallie B. King, *Engaged Buddhism. Buddhism Liberation Movements in Asia*.
- Siekiant išlaisvinimo teologiją pritaikyti Filipinų kontekste, remiamasi Lotynų Amerikos pavyzdžiu, daugiausia dėmesio skiriant pagrindinio išlaisvinimo teologijos plėtotėjo Gustavo Gutierrez veikalui *A Theology of Liberation. History, Politics, and Salvation* ir jo idėjų pritaikymui. Taip pat didelis dėmesys skiriamas (po)kolonijinius Filipinus analizuojantiems tyrėjams ir jų veikalams: Kathleen M. Nadeau, *Liberation Theology in the Philippines* ir *The history of the Philippines, Misagh Parsa, States, Ideologies, & Social Revolutions*.
- Pokolonijinės teorijos pradininkų darbai – Frantz Fanon, *Black Skins, White Masks* ir *On National Culture*, Homi K. Bhabha, *The Location Of Culture*, Gayatri Ch. Spivak, *Can the Subaltern Speak* – taip pat reikšmingai prisideda prie teorinės darbo dalies įgyvendinimo, klojančio pamatus tolesniam tyrimo planui.

Taip pat kiti šaltiniai, naudojami darbe, apima tiek žiniasklaidą, tiek tarpdisciplininės krypties literatūrą tiriamuoju klausimu. Didelis dėmesys skiriamas Vietnamo ir Filipinų istorijai, kultūrai ir politiką aprašantiems veikalams, leidžiantiems geriau perprasti religijos ir politikos santykį aptariamų Pietryčių Azijos valstybių kontekste.

Darbo mokslinis naujumas. Šis darbas atitinka esminius problemos aktualumo ir tyrimo naujumo reikalavimus, remiantis teoriniais ir praktiniais kriterijais:

- Teoriniu požiūriu šio darbo unikalumas siejamas su pokolonijinės teorijos taikymu religijos ir politikos santykio rėmuose, akcentuojant socialiai orientuotą analizuojamų religinių fenomenų pavidalą ir įsitraukimą į visuomeninius procesus valstybėse. Šiuo užmoju tikimasi atskleisti pokolonijinės teorijos ypatumus ir jos, kaip aiškinimo įrankio, pritaikomumą tarpdisciplininuose tyrimuose.

- Kultūrinis požiūris darbas reikšmingas dėl išlaisvinimo teologijos, būdingos Lotynų Amerikos valstybėms, taikymo Azijos kontekste. Atliekamas tyrimas pasižymi originalumu, lyginant ir analizuojant dviejų išskirtinių religinių fenomenų sąsajas ir paraleles visiškai skirtingų valstybių ir visuomenių kontekste.

Darbo struktūra kuriama remiantis tyrimo uždavinių seka ir argumentų plėtote. Tyrimą sudaro trys pagrindinės dalys: įvadas, keturių dalių dėstomoji dalis ir išvados.

Pirmoje dėstymo dalyje detaliau pristatomos pasitelkiamos teorijos ir taikomi metodai. Atsižvelgiant į naudojamas teorines priegas ir svarbiausias pagrindinių teoretikų įžvalgas, aptariamas pokolonijinės teorijos pritaikomumas socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos kontekste.

Antroji dėstymo dalis skirta apžvelgti socialiai orientuoto Vietnamo budizmo fenomeną, jo ypatumus bei raiškos specifiką. Kompleksiškai vertinama tiriamoji erdvė ir metodai, kuriais socialiai orientuotas budizmas priešinosi kolonijinės galios dominavimui.

Analogiškai trečia dėstymo dalis paskiriama išlaisvinimo teologijos Filipinuose analizei, remiantis Lotynų Amerikos patirtimi. Šioje dalyje siekiama išsiaiškinti priežastis, lėmusias šio fenomeno taikymą Azijos kontekste.

Ketvirtoje dėstymo dalyje glaustai pateikiami ankstesnėse darbo dalyse aptarti socialiai orientuoto Vietnamo budizmo ir išlaisvinimo teologijos Filipinuose raiškos būdai, jų panašumai ir skirtumai.

Autorės atlikti moksliniai darbai magistro darbo tema:

Akademinė publikacija: „Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas pokolonijinėje perspektyvoje“, *Politologija* 2017/4 (88), p. 142-162.

Konferencijoje skaitytas pranešimas: „Philippines: the Death of Christian Morality in Rodrigo Duterte’s Politics“, *3-ioji tarptautinė Baltic Alliance of Asian Studies konferencija* „Dynamic Asia: Shaping the Future“, University of Latvia, Ryga, Latvija, 2018.04.13-15.

Magistro darbe remiamasi šiais moksliniais darbais ir plėtojamas pokolonijinis diskursas ne tik kultūrologijos, bet ir politikos mokslų srityje, taip pabrėžiant šio darbo inovatyvumą.

1. TEORINIAI IR METODOLOGINIAI TYRIMO PAMATAI

Aplėšta nuo religijos politika yra kelias į mirtį, nes ji žudo sielą.

(Mahatma Gandhi)

1.1. *Thich Nhat Hanhas, Thich Tri Quangas ir Thich Tam Chau: idėjos ir socialiai orientuoto budizmo raiška Vietname*

Thich Nhat Hanhas, Thich Tri Quangas ir Thich Tam Chau – pagrindiniai socialiai orientuoto budizmo pradininkai, vienuoliai, kurių įtaka ir svarba kritiniu laikotarpiu Pietų Vietname – nepaneigiama. Vietnamo karo metu, o ypač Ngo Dinh Diemo valdymo laikotarpiu, iškilęs socialiai orientuoto budizmo fenomenas tapo manifestacija tuometiniams visuomenės suvaržymams, kuriuos lėmė sudėtinga kolonijinės valstybės transformacija. Nors autoritarinio lyderio taikyti kolonialistiniai metodai turėjo teigiamą potekstę – siekta demokratizacijos, tačiau prievartinis vesternizavimas lėmė susiskaldymą šalies viduje. Nuosekliai kuriamas suasmenintas ir Vakarų monopolijos rėmuose priimtas suverenios valstybės paveikslas, ignoruojantis daugumos piliečių norus ir siekius, iššaukė šių vienuolių revizionistinių norą pasipriešinti.

1964 m. Thich Nhat Hanho įkurtas Sambūvio ordinas (*The Order of Interbeing*) leido pažvelgti į budizmą ne tik kaip filosofiją, bet ir praktinį mokymą. Budistinis naratyvas, dažniausiai siejamas su meditacija ir iš jos kylančia vidine asmens ramybe, Thich Nhat Hanho yra adaptuojamas socialiai angažuotame kontekste, išsivadavimą iš kančios pavedant socialiniam veiksmui. Taigi pagrindinis socialiai orientuoto budizmo tikslas – reikšmingų socialinių pokyčių, padedančių kurti laisvą nuo kančios (*dukkha*)¹ pasaulį, įgyvendinimas. Thich Nhat Hanho kuriama išsilaisvinimo vizija remiasi gebėjimu ne tik kurti taiką, bet ir tapti jos dalimi: „Jeigu esame taikūs, jeigu esame laimingi, // mes galime žydėti kaip gėlė // ir visi mūsų šeimos nariai, // visa mūsų visuomenė // turės naudos iš mūsų taikos.“ (Hanh 1987: 11). Taikos sklaida šiuo atveju tampa varomąja jėga, kuri praktiškai atsiskleidžia sąlygotosios kilmės (*paṭiccasamuppāda*)² teoriniuose rėmuose. Budizmas, plačiąja prasme suvokiamas kaip pragmatinis mokymas, aiškinantis pasaulio patyrimo principus, pabrėžia priežasčių ir pasekmių tarpusavio sąveiką.

¹ *Dukkha* budistinėje terminologijoje suprantama kaip „kančia“, „skausmas“, „išgyvenimas“. Tai vienas pamatinių budizmo terminų, susijusių su nuolatine asmens būseną. *Dukkha* išsamiai aprašoma Keturiuose tauriosiose tiesose, analizuojančiose kančios prigimtį ir būdus, padedančius iš jos išsivaduoti.

² *Paṭiccasamuppāda* – požiūris, kad visų reiškinų kilmė yra sąlygojama abipusės priežasčių ir pasekmių sąveikos.

Pagrindinė Thich Nhat Hanho idėja – taikus elgesys privalo tapti atspirties tašku ir pirmine būseną, kurios eigoje palaipsniui nyksta kančia.

Teigiama, kad vidinės harmonijos naratyve įsipaišantis socialinis veiksmas kuria naudą žmonijai skirtingais pavidalais: tiek labdara, mokymais ar kita organizuota veikla, tiek politiniu aktyvizmu³. Thich Nhat Hanhas, siekdamas kuo aktyvesnio įsitraukimo į taikos sklaidą visuomenėje, juntančioje neigiamas kolonializmo pasekmes, Vietnamo karo metu organizavo įvairius socialinius projektus: subombarduotų kaimų atstatymą, fermerių kooperatyvų steigimą ir p. n. (Robinson, Johnson 1997: 239)⁴. Vis dėlto jo siekis aktyvia veikla prisidėti prie geresnio pasaulio kūrimo, palankiai sutiktas didžiosios visuomenės dalies, nebuvo priimtinas nei Pietų, nei Šiaurės Vietnamo valdžioms, skeptiškai traktavusioms šias jo iniciatyvas. Nors Thich Nhat Hanhas pabrėžė savo neutralumą valdžios palaikymo atžvilgiu – „mes stengėmės būti atviri abiem pusėms ir suprasti kiekvieną iš jų“, tačiau realybėje šio uždavinio įgyvendinimas buvo žymiai sudėtingesnis – „komunistai žudė mus, nes įtarė bendradarbiaujant su amerikiečiais, o antikomunistai žudė mus, nes manė, kad palaikome komunistus“ (Hanh 1987: 72-73). Thich Nhat Hanho iniciatyvos galėjo tapti postūmiu Šiaurės ir Pietų susitaikymui, tačiau Šaltojo karo laikotarpiu į priešiškas stovyklas pasidalijusioje valstybėje klestėjo baimė ir trūko atviro pasitikėjimo kitais. Thich Nhat Hanho ir jo sekėjų siekis sutaikyti Pietus su Šiaure buvo regimas kaip utopinė misija, tačiau nuoseklus pasiryžimas šią misiją realizuoti atskleidė taikus pasipriešinimo sistemai galimybę.

Taikos sklaida pasižymėjusi Thich Nhat Hanho veikla, už kurią jis 1967 m. žmogaus teisių aktyvisto Martino Liuterio Kingo buvo viešai nominuotas Nobelio taikos premijai (Queen, King 1996: 321), turėjo ideologinį oponentą, kiek kitaip regėjusį galimybes pertvarkyti esamą situaciją, – Thich Tri Quangą. Šis socialiai orientuoto budizmo lyderis, vadovavęs Kančios panaikinimo institutui (*Vien Hoa Dao*), telkusiam karingai nusiteikusius budistus, pasižymėjo radikalia mąstysena ir buvo itin populiarus centrinėje Vietnamo dalyje (Topmiller 2002: xi). Charizma pasižymėjęs Thich Tri Quangas siekė įgyvendinti Vietname socialistinę revoliuciją, kuri panaikintų skurdą ir neteisingumą (Topmiller 2002: 1). Thich Tri Quango mokymuose buvo

³ Jones Ken, *Buddhism and Social Action. An Exploration*. Wheel Publication No. 308/311, p. 2.

Prieiga per internetą: <<http://enlight.lib.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-MISC/misc140400.pdf>> [Žiūrėta: 2018.02.10].

⁴ Kriaučiūnaitė Kotryna, *Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas pokolonijinėje perspektyvoje*. Politologija 2017 4 (88), p. 147.

Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/11164/9589>> [Žiūrėta: 2018.03.01].

gausu vertinimo ir kritikos, nuo kurių Thich Nhat Hanhas stengėsi atsiriboti. Thich Tri Quangas tikėjo, kad išsivadavimas iš gyvenimiškos kančios, kurią lemia neteisingos struktūros, gali būti įgyvendinamas tik sukūrus egalitarinę visuomenę revizionistinių pertvarkų pagalba.

Thich Nhat Hanho įsitikinimas, kad budistų įsitraukimas į politiką turi būti minimalus, o politiniai veiksmai iš esmės gali būti pateisinami tik taikos sklaidos atveju, įgalino dviejų skirtingų kančios sąvokų aiškinimą Vietname. Thich Nhat Hanho sekėjai buvo įsitikinę, kad esamos kančios priežastis – Vietnamo karas, suskaldęs visuomenę ir padaręs neigiamą įtaką pozityviai jos istorijos raidai. Thich Tri Quangą palaikantieji pabrėžė neteisingumą įgalinantį ir kolonijinį modelį primetantį valstybės aparatą, kuris savo struktūra priminė šablonišką kolonijinės valdžios versiją. Būtent šiais prieštariniais įsitikinimais grįstas požiūris į padėtį Vietname išvystė dviejų skirtingų metodų, pasitelkiamų kovai su kančia, atsiradimą. Svarbu pabrėžti, kad Thich Tri Quango karinio nusiteikimo ir palankumo revoliucinėms idėjoms kulminacijos laikotarpiu iš užsienio grįžęs Thich Nhat Hanhas, siekdamas įtikinti idėjinį oponentą taikos sklaidos svarba, įprasmino savo misiją įsteigęs Van Hanho universitetą, ir šiandien vis dar veikiantį kaip Vietnamo budistų mokykla, bei Socialinių paslaugų jaunimo mokyklą (*School of Youth for Social Service*), kurios nariai statė ligonines, maitino alkstančius, apgyvendindavo benamius, rūpindavosi pabėgėliais (Topmiller 2002: 137-138). Ši visokeriopa parama sudėtingą laikotarpį išgyvenusiems asmenims Vietnamo karo metu buvo ištisai reikšminga ir prisidėjo prie geresnės visuomenės kūrimo.

Visgi kontroversiškai vertinamos Thich Nhat Hanho ir Thich Tri Quango veiklos ir idėjos tuometinių įvykių kontekste sulaukė plataus atgarsio tiek pačiame budistiniame pasaulyje, tiek už jo ribų. Pavyzdžiui, dėl tariamų komunistinių užmojų ir kardinalių pokyčių siekio, amerikiečiai personifikavo Thich Tri Quangą kaip blogį, teigdami, kad šis religinis lyderis, kitaip nei jo pirmtakas Thich Nhat Hanhas, labiau siekia politinės valdžios ir galios nei taikos (Topmiller 2002: 8). Šis amerikiečių įsitikinimas buvo prieštarinai vertinamas pačių budistų ir skatino susiskaldymą Budistiniame judėjime, kuris buvo viena iš dviejų pagrindinių grupių, besipriešinusių Pietų Vietnamo valdžiai. Kita – Nacionalinis išsilaisvinimo frontas, siejamas su Viet Cong. Visgi pagrindinis idėjinis Thich Tri Quango oponentas kovoje dėl valdžios – Budistinio judėjimo organizacijos kontrolės – Thich Tam Chau, budistų vienuolis, atstovavęs konservatyviają kryptį ir prieštaravęs jaunesniųjų vienuolių polinkiui į politinį ir socialinį

aktyvizmą (Topmiller 2002: 8). Thich Tam Chau – oficialus budistų lyderis Pietų Vietname, kuris būdamas pabėgėlis iš Šiaurės Vietnamo, uoliai kritikavo komunistines idėjas ir pozityvius revoliucinių pokyčių ypatumus. Nors jis teigė, kad yra pajėgus išlaikyti vieningą kryptį itin fragmentuotame Budistiniame judėjime, tai buvo naivus įsitikinimas, tik dar labiau skaldęs budistus ir tolinę šalies modernizaciją. Siekdamas sumažinti ideologinių konfrontacijų galimybę, Thich Tri Quangas telkė savo sekėjus ir palaikytojus centrinėje šalies dalyje, o Thich Tam Chau populiarumas buvo pastebimas pagrinde Saigone (Topmiller 2002: xi). Tad Pietų Vietname socialiai orientuoto budizmo kontekste atsiskleidė tam tikri skirtumai ir prieštaravimai.

	Thich Nhat Hanhas	Thich Tri Quangas	Thich Tam Chau
Statusas	Budistų vienuolis, socialiai orientuoto budizmo pradininkas.	Budistų vienuolis, vystęs radikalių pokyčių perspektyvą.	Budistų vienuolis, atstovavęs konservatyviąją kryptį. Oficialus budistų lyderis Pietų Vietname.
Siekis	Taikos sklaida, bandymas sutaisyti Pietus su Šiaure.	Socialistinės revoliucijos įgyvendinimas, skurdo ir neteisybės panaikinimas.	Išlaikyti vieningą kryptį fragmentuotame Budistiniame judėjime.
Organizacijos	Sambūvio ordinas, Van Hanho universitetas, Socialinių paslaugų jaunimo mokykla	Kančios panaikinimo institutas (<i>Vien Hoa Dao</i>)	Budistinio judėjimo organizacija
Veikla	Subombarduotų kaimų atstatymas, fermerių kooperatyvų kūrimas, ligoninių statymas, rūpinimasis pabėgėliais	Karingai nusiteikusių budistų telkimas, bandymas sužlugdyti kolonijinį modelį primetantį valdžios aparatą.	Polinkio į socialinį ir politinį aktyvizmą, komunistinių idėjų kritika

1 pav. Socialiai orientuoto budizmo raiška Thich Nhat Hanho, Thich Tri Quango ir Thich Tam Chau idėjose ir veikloje

Tad Thich Nhat Hanho, Thich Tri Quango ir Thich Tam Chau idėjų skirtumai ir metodai, kuriais jie siekė jų įgyvendinimo, skaldė visuomenę ir apsunkino vieningą pasipriešinimą kolonijiniam diktatui. Nepaisant kontrastingos idėjų raiškos, socialiai orientuotas budizmas tapo išskirtinai svarbiu religiniu fenomenu, padėjusiu pagrindus idealistinei taikios visuomenės vizijai.

1.2. Gustavo Gutierrez išlaisvinimo teologijos samprata

„Nepakankamai išsivysčiusių šalių akivaizdoje bažnyčia yra ir nori būti visų [žmonių] bažnyčia, o ypač – vargšų“⁵

(Popiežius Jonas XXIII)

„Ak, kaip aš norėčiau bažnyčios, kuri būtų skurdi ir skirta vargšams“⁶

(Popiežius Pranciškus)

XX a. II pusėje pasaulio politinių pokyčių kontekste iškilęs socialiai orientuoto budizmo fenomenas Vietname turėjo ideologiškai panašų Katalikų Bažnyčios socialinio mokymo – išlaisvinimo teologijos – modelį Lotynų Amerikos regione. Išlaisvinimo teologija tapatinama su jos pradininku, kunigu iš Peru Gustavu Gutierrezu, atradusiu potencialią nišą Bažnyčios viduje sukurti ir įgyvendinti savitą socialinio mokymo interpretaciją. Skurdo ir stipriųjų engimo sąlygose gimusi socialinė teisybė ir struktūrinius pokyčius aprėpanti idėja suteikė galimybę Katalikų Bažnyčiai tęsti ne tik savo kaip sielų ganytojos misiją, bet ir kovoti dėl geresnio gyvenimo bei suteikti viltį įvairios spaudos sąlygose esantiems asmenims.

1962 – 1965 m. vykęs II Vatikano susirinkimas, atnaujinęs Katalikų Bažnyčią, taip pat netiesiogiai prisidėjo prie išlaisvinimo teologijos atsiradimo. 1959 m. sausio 25 d. popiežius Jonas XXIII, aukodamas rytines mišias, sušaukė spaudos konferenciją, kurios metu pranešė savo siekį keisti Katalikų Bažnyčią iš esmės, ypač Šventosios Dvasios atsiuntimo kontekste, kas leido atidaryti dialogą su kitų denominacijų krikščionimis bei žydais⁷. Bažnyčia pradėjo kardinaliai keistis, ypač skatindama tikinčiuosius skaityti Šventąjį Raštą ir per jį patirti Dievo žodį. Viename iš svarbiausių šio visuotinio Bažnyčios susirinkimo dokumentų – Tikėjimo laisvės deklaracijoje *Dignitatis humanae* – pabrėžiama žmogaus teisė ir galimybė ieškoti religinės tiesos ir vadovautis savais religiniais ir moraliniais įsitikinimais, padedančiais priimti „teisingus ir tikrus sąžinės sprendimus“⁸. Ši deklaracija puikiai atskleidžia Katalikų Bažnyčios reformose gimusį teologinį liberalizmą, suteikusį daugiau erdvės asmeninėms interpretacijoms. Lotynų Amerikos atveju

⁵ Epigrafas iš: Gutierrez Gustavo, *A Theology of Liberation. History, Politics and Salvation*. New York: Orbis Books, 1928, p. xxvi.

⁶ Pullella Philip, Hornby Catherine, *Pope Francis wants Church to be poor, and for the poor*. Reuters: March 16, 2013.

Prieiga per internetą: <<https://uk.reuters.com/article/us-pope-poor/pope-francis-wants-church-to-be-poor-and-for-the-poor-idUSBRE92F05P20130316>> [Žiūrėta: 2018.02.21].

⁷ Grušas Gintaras, „Šventosios Dvasios krikštas: privilegija ar būtinybė?“. I Sekminių konferencija Šv. Juozapo kunigų seminarijoje, Vilnius, Lietuva. Konferencijos data: 2018 m. gegužės 19 d.

⁸ Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentai, *Tikėjimo laisvės deklaracija Dignitatis humanae*.

Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/dignitatis-humanae.html> [Žiūrėta: 2018.02.19].

netrukus po šio susirinkimo suaktyvėjo teologų diskusijos, kuriose atkreiptas dėmesys į nuskriaustuosius socialiniame ir ekonominiame regiono problemų kontekste. Itin aktyviai šiame formate dalyvavo tiek katalikų (vienas iš jų – Gustavas Gutierrezas), tiek protestantų dvasininkai, atradę sąryšį tarp tikėjimo ir socialinio teisingumo, skurdo ir religijos (Boff, Boff 1989: 69). Siekdami socialinio teisingumo ir pavergtųjų išlaisvinimo, išsivadavimą iš esamos situacijos jie traktavo kaip išganymą, kurį įgyvendinti yra pajėgi būtent Bažnyčia.

Gustavo Gutierrezas siūloma išsilaisvinimo interpretacija gali būti suvokiama, remiantis šiais skirtingais aspektais:

1. Žmonių ir socialinių klasių priespauda yra suvokiama kaip ekonominių, socialinių ir politinių procesų išdava, kuri skatina pavergtuosius siekti išsivadavimo plačiąja prasme;
2. Dinamiška istorijos prigimtis nuolat skatina socialinius pokyčius, kurių eigoje keičiasi pati visuomenė, pradedanti jausti atsakomybę dėl savo likimo;
3. Bibliiniu požiūriu, Jėzus Kristus išlaisvino pasaulį iš nuodėmės, o Bažnyčia, kaip mistinė Kristaus kūno išraiška, priespaudą ir neteisybę taip pat gali traktuoti nuodėmių priežastimi ir pabrėžti išsivadavimo iš jos būtinybę. (Gutierrez 1928: 24-25)

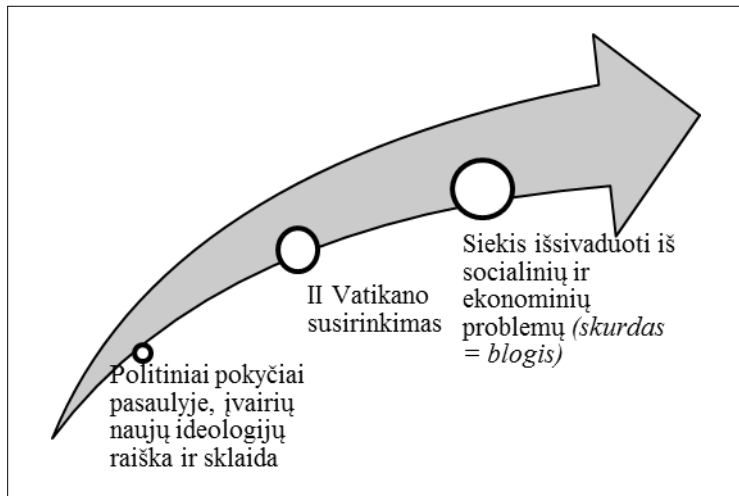
Siekis išsivaduoti socialiniame ir ekonominiame regiono problemų kontekste paskatino naują blogio suvokimą. Svarbiausias akcentas išlaisvinimo teologijos koncepcijoje – skurdas, tapatinamas su blogiu, iš kurio visuomenei privalu išsilaisvinti. Būtent šis veiksnys lėmė išlaisvinimo teologijos populiarumą itin skurdžiose valstybėse, kuriose dominavo krikščionys. II Vatikano susirinkimo šviesoje gimusi Dogminė konstitucija apie Bažnyčią *Lumen Gentium* kalba apie vargdienius ir atskleidžia Bažnyčios misiją globoti visus kenčiančius, nes Kristus buvo Tėvo pasiųstas „nešti gerosios naujienos vargdieniams... paguosti tą, kurio širdis sugrudusi“ (Lk 4,18)⁹. Gustavas Gutierrezas skurdą dokumentalيزuoja kaip blogį, išskirdamas keletą skirtingų jo traktuočių:

1. Materialinis skurdas, varžantis žmogų ir užkertantis kelią elementarių poreikių patenkinimui, prieštarauja Dievo norui;

⁹ Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai, *Dogminė konstitucija apie Bažnyčią Lumen Gentium*, 1964 m. lapkričio 21 d.

Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/lumen-gentium.html> [Žiūrėta: 2018.02.20].

2. Dvasinis skurdas, skatinantis žmogų atsisakyti jam teikiamų gėrybių, Evangelijoje aprašomas kaip „dvasinė vaikystė“, taip pat kaprizingai priešinasi Dievo, iš esmės trokštančio kiekvienam savo kūriniui tik gero, veikimui;
3. Skurdas kaip įsipareigojimas pabrėžia solidarumo principą – tik solidarizacija su vargšais gali padėti vieningai pasipriešinti vyraujančiai neteisybei ir pasmerkti priespaudą.
(Rowland 1999: 25-26)

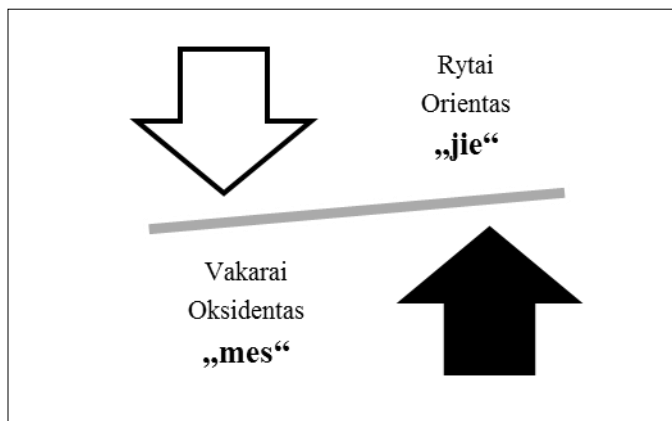

2 pav. Išlaisvinimo teologijos atsiradimo sąlygos

Verta pabrėžti, kad išlaisvinimo teologijos koncepcija, nukreipta prieš skurdą ir atkreipianti dėmesį į marginalizuotųjų likimus, yra išskirtinė dėl savo patyriminio konteksto. Lotynų Amerikos socialinė, ekonominė ir politinė situacija – tai patirtis, kardinaliai besiskirianti nuo Europos ir Šiaurės Amerikos išgyvenimų. Tad Katalikų Bažnyčiai Vakaruose sunkiai suvokiami išlaisvinimo teologijos motyvai, pabrėžiantys, kad neužtenka vien tik rūpintis vargšais, – būtini fundamentalūs politiniai ir socialiniai pokyčiai. Šiandien popiežius Pranciškus, pirmasis aukščiausiuoju ganytoju išrinktas jėzuitas, kardinolas iš Lotynų Amerikos, atkreipia dėmesį į skurdą ir išganingą Bažnyčios vaidmenį plačiajame pasaulyje. Jis ne tik perteikia Lotynų Amerikos žemiškojo išsilaisvinimo iš vargo mitą Vakarų pasauliui, bet ir leidžia suvokti šių idėjų plėtrą pasauliniu mastu, ypač krikščioniškoje Azijos dalyje – Filipinuose. Išlaisvinimo teologija – tai dėmesio vertas fenomenas, kuris dėl savo lokalumo ir marginalizacijos gali būti suvokiamas ne vien kaip subalterną atstovaujantis institutas, bet ir kaip subalternas visuotinės Katalikų Bažnyčios kontekste. Trečioje dėstomojoje dalyje bus aptariama, kaip išlaisvinimo teologija, atkreipianti dėmesį į kovą su skurdu, įgavo didelę reikšmę pokolonijinėje Filipinų vizijoje.

1.3. Socialiai orientuotas budizmas ir išlaisvinimo teologija pokolonijinėje perspektyvoje

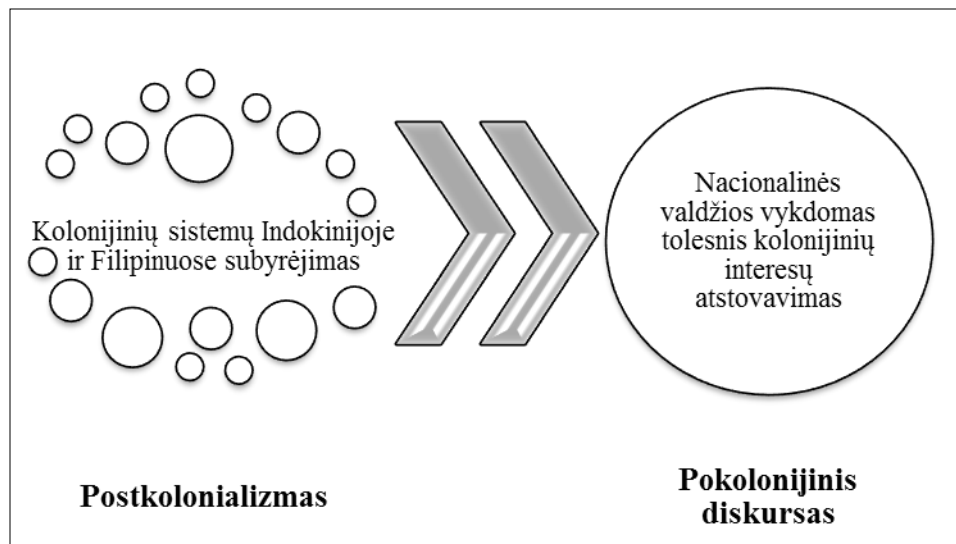
Socialiai orientuotas budizmas ir išlaisvinimo teologija – tai religiniai fenomenai, kurių įprasminimas pokolonijiniame kontekste kyla iš pačios jų prigimties. Iškilę dekolonizacijos epochoje, pasaulyje vykstant kardinaliems geopolitiniams pokyčiams, tiek socialiai orientuotas budizmas, tiek išlaisvinimo teologija turėjo panašią misiją – ne tik rūpintis nuskriaustą visuomenės dalimi, bet ir atkreipti pasaulio dėmesį į subalterną – trečiojo pasaulio valstybes. Vakaruose plačiai prigijusi esencializuota „mes“ ir „jie“ skirtis, dažnai tapatinama su Oriento ir Oksidentu perskyra, išlieka aktuali netgi teoriškai pasibaigus kolonializmo epochai. Vis dėlto realybėje Vakarai neišvengiamai tęsia neokolonialistinį dominavimą: pagal Jungtinių Tautų statistiką, išsivysčiusios valstybės, sudarančios tik 1/5 visos populiacijos, netgi 60 proc. substancinių gėrybių gauna iš trečiojo pasaulio šalių (Shohat, Stam 1994: 17-27). Tokiu būdu neokolonialistinis Vakarų vaidmuo implikuoja ne tik tęstinę eurocentristinę mąstymo paradigmą, bet ir įtvirtina abipusę priklausomybę, kurios rėmuose Vakarai išlaiko dominuojantį statusą, politine ir karine galia peržengiantį nubrėžtas kontrolės sienas. Šis totalus dominavimas pokolonijiniame kontekste kuria probleminį santykį tarp Vakarų ir Rytų, kurį vyraujanti „mes“ ir „jie“ skirtis tik dar labiau gilina.

3 pav. „Mes“ ir „jie“ skirtis

Pokolonijinis diskursas šiame kontekste tampa aktualus kaip mokslinė srovė, kurioje ne tik kritikuojamas kolonializmas, bet ir atkreipiamas dėmesys į nacionalizmo atgimimą ir antikolonijinių judėjimų plėtrą, procesus, taip pat reikšmingai prisidėjusius prie socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos vystymosi krypties. Istoriskai šiame darbe

postkolonializmas siejamas su prancūzų, ispanų ir amerikiečių kolonijinių sistemų Indokinijoje ir Filipinuose subyrėjimu. Formalus kolonijinių ryšių nutraukimas su metropolijomis suteikė galimybę tiek Vietnamui, tiek Filipinams permąstyti savo nacionalinį ir kultūrinį identitetą. Pokolonijiniu laikotarpiu atsiradęs šansas tautoms atkurti savo istoriją tebuvo miražas, kuriuo prisidengę autoritariniai lyderiai atvirai tęsė kolonijinę politiką. Tolesni socialiniai, politiniai ir ekonominiai procesai Pietryčių Azijos valstybėse pasižymėjo kolonijinių interesų atstovavimu ir plėtote, taip įtvirtinant pokolonijinę priespaudą marginalizuotų tautų gyvenime. Skurdžiose valstybėse klestinti korupcija, žiaurios represijos ir demokratijos trūkumas skatino visuomenę ieškoti atsvaros naujai gimstančiuose religiniuose judėjimuose. Šie judėjimai, pasižymėję išskirtine socialine orientacija ir polinkiu spręsti aktualias visuomenines problemas, leido visuomenei pasijusti išgirstai.

4 pav. Postkolonializmas ir pokolonijinis diskursas Vietnamo ir Filipinų atveju analizėje

Visgi verta pabrėžti, kad marginalizuotų tautų likimas šalies viduje taip pat buvo persmelktas pseudoelitinių grupių dominavimo. Ši įvairaus pobūdžio marginalizacija atskleidžia visa apimančios pokolonijinės struktūros tęstinumą kolonizuotos visuomenės indoktrinacijos procesuose. Šiame darbe remiamasi pokolonijinio diskurso akademinais autoritetais, kritiškai apžvelgiančiais kolonialistinės struktūros ypatumus. Vienas pagrindinių postkolonializmo bruožų – jo totalumas ir neišvengiamumas, kurį Frantzas Fanonas apibūdina kaip pasaulio simplifikaciją ir „užkariautų žmonių“ kultūrinio gyvenimo griūtį (Williams, Chrisman 1994: 45). Ši pastaba atskleidžia net ir šiandien tautinės tapatybės formacijos procesuose atsirandantį susvetimėjimą

tarp įvairių visuomenės grupių, o ypač elito ir populiariosios masės. Žymus Afrikos antikolonijinio jėdėjimo lyderis Amilcaras Cabralas šį reiškinį vadina galutiniu visuomenės susiskaldymu (Williams, Chrisman 1994: 57). Pasak jo, šis susiskaldymas yra itin naudingas kolonijinei sistemai, tačiau realybėje kyla daug problemų, implikuojančių tolesnius socialinius ir politinius iššūkius. Socialinė ir politinė dinamika, kintanti priklausomai nuo istorinių aplinkybių ir įvykių sekos, taip pat neatsiejama nuo kolonijinę sistemą pateisinančių žinių, įtvirtinančių „mes“ ir „jie“ skirtį, kuri, pasak Homi Bhabha'os, atsiranda generuojant žinias apie kolonizuotąjį ir šių žinių pagalba teisinant imperialistinę politiką (Bhabha 1994: 70). Visa tai pokolonijinėje erdvėje kuria silpnų, susiskaldžiusių ir nebylių tautų, kenčiančių nuo autoriteto komplekso, įvaizdį. Subalternas, įkalintas „mes“ ir „jie“ perskyroje, pokyčius regi kaip sunkiai įgyvendinamus ir mažai tikėtinus. Pokolonijinėje perspektyvoje analizuojamas marginalizuotų tautų likimas leidžia atpažinti kolonijinės struktūros tęstinumą valstybės elito ir didžiosios visuomenės dalies santykiuose. Būtent todėl religijos įsitraukimas į politiką tampa esminiu momentu, kuris ne tik suteikia viltį subalternui, bet ir užpildo hibridinę erdvę, atsirandančią tarp imperialistinę valdymo strategiją pateisinančio ir ja besinaudojančio pseudoelito bei represuojamos visuomenės dalies.

Tolesniuose rašto darbo skyriuose bus analizuojamas sociokultūrinis, istorinis ir politinis kontekstas, lėmęs socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos raišką Vietname ir Filipinuose. Vietnamo atveju bus aptariamas budistinių bendruomenių ir pasauliečių, o Filipinų – Katalikų bažnyčios ir pasauliečių – vaidmuo ir pasipriešinimo metodai nepriklausomybę atgavusiose valstybėse, plėtojusiose savo modernizacijos kryptį. Progresas, kuris tapo neatsiejamas nuo istorinėje dinamikoje išsivysčiusio religijos ir politikos santykio, atskleidžiamas postkolonializmo rėmuose.

2. SOCIALIAI ORIENTUOTAS VIETNAMO BUDIZMAS KAIP ŠALIES SUVERENUMO ATSPINDYS

2.1. Sociokultūrinis ir istorinis kontekstas

Vietnamas – tai itin fragmentuota Pietryčių Azijos valstybė, kurios kultūriniai ir politiniai skirtumai atsiskleidžia šalies istorijoje, neatsiejamoje nuo kitų regioninių galių. Viena pagrindinių – Kinija, daugiau nei tūkstantmetį kontroliavusi šiaurės Vietnamą ir savo pavyzdžiu įsteigusi politines ir socialines institucijas bei skeidusi kultūrą per rašto sistemą, menus, religiją. Kinijos valdymo laikotarpiu šioje Vietnamo dalyje iškilo Mahāyānos¹⁰ budizmo forma, persipynusi su konfucianistinėmis, taoistinėmis ir kitomis vietinėmis tradicijomis, kuri, skirtingai nei pietų Vietname įsitvirtinusi Theravādos¹¹ tradicija, niekada neišvystė stiprių institucinių tinklų, pasižymėjusių politine galia (Church 2009:183). Kinai Mahāyānos budizmo formą suvokė kaip įrankį, padedantį civilizuoti barbariškas tautas, tačiau niekada netapatino jo su tautinės valstybės formacija. Vietnamo pietuose, kurie priklausė Indijos įtakos sferai, vyravo Theravādos budizmo ir hinduizmo tradicijų samplaika, tačiau XV a. šiaurės Vietnamui aneksavus hinduistinę Čampos karalystę, įsikūrusią centrinėje Vietnamo dalyje, ir aktyviai paskleidus savo įtakos sferą, hinduizmo pozicija visiškai sunyko, o Theravādos tradicija buvo nustumta į šalies pakraščius – prie sienos su Kambodža (Robinson, Johnson 1997: 236-237). Visgi nepaisant Mahāyānos ir Theravādos tradicijų pasidalijimo į įtakos sferas, tarp skirtingų budistinių mokyklų klestinti tolerancija, besiremianti principu „vienas tikslas, bet skirtingos kryptys“ (Robinson, Johnson 1997: 237), yra aiškiai pastebima fragmentiškoje Vietnamo visuomenėje, kurioje budizmas buvo ne tik plačiai paplitusi religinė-filosofinė sistema, bet ir tapo tautą vienijančia galia.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje prasidėjusi kolonijinių imperijų griūtis atsispindėjo ir Vietname, kuriame Pirmasis Indokinijos karas buvo laimėtas Vietnamo nacionalistų (*Viet Minh*), kovojusių prieš prancūzus. Visgi prancūzų palikimu tapo dar labiau susiskaldžiusi ir taip fragmentuota Vietnamo visuomenė, kurios oficialus skilimas į dvi dalis buvo teisiškai

¹⁰ *Mahāyāna* – tai viena pagrindinių budizmo srovių, kuri atsirado Indijoje, o IX a. įgavo įtaką Centrinėje ir Rytų Azijoje. Šiandien ji plačiausiai praktikuojama Kinijoje, Japonijoje, Korėjoje. Šiai srovei būdinga *bodhisattva* – to, kuris siekia tapti Buda – idėja ir sąlygotosios kilmės – *pañiccasamuppāda* – doktrina, pabrėžianti įvairių reikšmių tarpusavio sąsajas.

¹¹ *Theravāda* – tai pagrindinė budizmo srovė, populiarė Šri Lankoje, Mianmare, Tailande, Kambodžoje, Laose. *Theravādos* budizmo idealas yra *arhat* – tobulas šventasis – kuris savo pastangų dėka pasiekia nušvitimą. Pasauliečiai ir vienuoliai yra griežtai atskiriami šioje tradicijoje, pabrėžiant nušvitimo būsenos nepasiekiamumą pasauliečiui. Tad nors Buda yra gerbiamas, tačiau *buddhas* ir *bodhisattva*, garbinamos *Mahāyānoje*, čia nėra vertinami.

patvirtintas 1954 m. Ženevos konferencijoje. Netrukus po jos prasidėjo Antrasis Indokinijos karas, kuriame komunistinė šiaurinė dalis kovojo su demokratinio pasaulio remiamu Pietų Vietnamu. Būtent šio pilietinio karo metu budizmas iškilo ne tik kaip pagrindas tautinei sąmonei nubusti, bet ir metė iššūkį koherentiniam budizmo tapatinimui su pacifizmu, kurį šiandien taip pat stengiasi paneigti dauguma šiuolaikinių budizmo tyrinėtojų (Whalen-Bridge, Kitiarsa 2013: 2), atkreipiančių dėmesį būtent į socialiai orientuoto budizmo fenomeną.

Socialiai orientuoto budizmo pradininkas Thich Nhat Hanhas daugiausia dėmesio skyrė sąveikos (*interbeing*) koncepcijai, pabrėžiančiai visų pasaulio reiškinių tarpusavio ryšį. Pasak jo, kenčiantis individas priverčia kentėti visą visuomenę, kadangi jis ne tik pats jaučia šiuos išgyvenimus, bet ir dalijasi jais su jį supančia aplinka, todėl prisiimdamas atsakomybę už savo veiksmus ir galimą tolesnį problemų sprendimą, jis padeda ne tik sau, bet ir visuomenei (Hanh 1987: 52). Tad visuomenės poreikiai ir išgyvenimai yra sąlygojami kiekvieno piliečio asmeninių pasirinkimų ir gyvenimo būdo. Socialiai orientuotas budizmas, konstruojamas per santykį su aplinka, išskyla tokių priežasčių ir sąlygų, kaip korupcija ir žiaurumas, kontekste (Whalen-Bridge, Kitiarsa 2013: 4). Šis istoriškai dinamiškas budizmo kaip manifestacijos vaidmuo išryškėjo pasipriešinime Pietų Vietnamo lyderio Ngo Dinh Diemo vykdomai politikai, kuri tęsėsi nuo 1954 m. iki 1963 m. Šiuo laikotarpiu Ngo Dinh Diemas taikė įvairius suvaržymus ir represijas piliečiams, kurių daugumą šalyje sudarė budistai, taip sukeldamas itin didelį nepasitenkinimą, apogėjų pasiekusį paskutiniaisiais prezidentavimo metais. Provokarietiško lyderio vykdoma budistų persekiojimo politika 1963 m. gegužės 8 d., Budos gimimo dieną, tapo nevaldomu reiškiniu, prezidentui ne tik uždraudus iškelti budistines vėliavas, bet ir įsakius iškeltas agresyviai plėšyti, keičiant jas Vatikano vėliavomis, taip švenčiant prezidento vyresniojo brolio Ngo Dinh Thuco įšventinimo į kunigus 25-ąjį jubiliejų¹². Šis reiškinys, kurio metu istorinėje Vietnamo sostinėje, Hue mieste, žuvo keletas nekaltų žmonių, ne tik sukėlė milžinišką piliečių nepasitenkinimą šalies vadovu, bet ir paskatino per visą šalį nuvilnijusį nepasitenkinimą, kuris netrukus tapo galinga jėga, turėjusia potencialą pasipriešinti Ngo Dinh Diemui, po pastarojo įvykio netekusiam ir Jungtinių Amerikos Valstijų paramos.

¹² Slowiak Jerema, *Role of the Religion and Politico-Religious Organizations in the South Vietnam During Ngo Dinh Diem Period*, p. 120. Prieiga per internetą: https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/44052/slowiak_role_of_the_religion_and_politico-religious_organizations_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Žiūrėta: 2018.03.01].

Vadinamoji „budistinė krizė“ tapo visa apimančia jėga, netrukus po gegužės aštuntosios įvykių tūkstančiams budistų vienuolių ir pasauliečių išėjus į gatves protestuoti prieš Ngo Dinh Diemo vyriausybės priimtus sprendimus. Nors protestuotojai buvo paskelbti komunistais ir šalyje prasidėjo masinis jų suiminėjimas, tačiau jie ne tik nenuslopo, bet ir stiprėjo, taip skatindami šalyje vis didesnę chaosą¹³. Masinių protestų raiška persikėlė į kitą lygmenį po kelių savaitių Saigone susideginus vienuoliui Thich Quang Ducui, kuris tikėjo, kad ši savižudybė atkreips pasaulio dėmesį į sudėtingą budistų situaciją Pietų Vietname, pats tapdamas *bodhisattva* – mokytoju, kuris savo elgesiu ir išmintimi skatina kitų nušvitimą (Topmiller 2002: 3). Thich Nhat Hanhas vis dažnesnes vienuolių savižudybes teisino teigdamas, kad jos atskleidžia ne tik vienuolių pastangas išgyventi karo kančią, bet ir sėja revoliucinį potencialą, nepaisant skirtingų savižudybės vertinimų tarp Mahāyānos ir Theravādos krypčių budizmo (King 2009: 79). Savižudybė yra aiškiai draudžiama Vinaya'oje – budistų vienuolių gyvenimą reglamentuojančioje taisyklių knygoje, tačiau Mahāyānos tekstuose yra išimčių, leidžiančių dvasios mokytojui – *bodhisattvai* – atimti sau gyvybę su sąlyga, kad šis veiksmas yra altruistinis ir padės išgelbėti kitų gyvybes. Visgi Theravādos budistai neigia šių tekstų reikšmę, pabrėždami, kad savižudybė yra neigiamą karmą užtraukiantis reiškinys (King 2009: 79). Tad visą šalį apėmusi „budistinė krizė“, suvienijusi piliečius kovai su religijos laisvės apribojimais, visgi skatino pačių budistų susiskaldymą tam tikrais klausimais.

„Budistinė krizė“, kurią iššaukė represinis Ngo Dinh Diemo režimas, pasižymėjo katalikybės, pagrindiniu kolonijinio modelio bruožu, ir budizmo, vietinės Vietnamo tradicijos, priešprieša. Verta pabrėžti, kad budizmas, įsitvirtinęs jau ankstyvaisiais Vietnamo valstybingumą žymėjusiais metais, XIX a. susidūrė su aktyvia katalikų misionierių veikla, kuria iš pradžių buvo nepatenkinta didžioji šalies gyventojų dalis, tačiau netrukus – po prancūzų kolonizacijos (1862-1896) – Indokinijos pusiasalyje katalikybė tapo privilegijuota religija¹⁴. Šis privilegijų suteikimas kolonistų paskleisti religijai įgavo reikšmę Vietnamo karo metu, žlungant kolonijinei santvarkai, tačiau išliekant pagrindiniams kolonistų atributams, kurių vienas svarbiausių buvo

¹³ Kriauciūnaitė Kotryna, *Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas pokolonijinėje perspektyvoje*. Politologija 2017 4 (88), p. 155.

Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/11164/9589>> [Žiūrėta: 2018.03.01].

¹⁴ Slowiak Jerema, *Role of the Religion and Politico-Religious Organizations in the South Vietnam During Ngo Dinh Diem Period*, p. 110-111.

Prieiga per internetą:

<https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/44052/slowiak_role_of_the_religion_and_politico-religious_organizations_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Žiūrėta: 2018.03.01].

būtent katalikybė. Pietų Vietnamo valdžios atstovai katalikai, tarp kurių buvo Jungtinių Amerikos Valstijų remiamas prezidentas Ngo Dinh Diemas, buvo įsitikinę atstovaujantys teisingiausią ir šaliai palankiausią kryptį, pasitelkdami kolonistų naudotus socialinius ir kultūrinius metodus suverenios valstybės kūrimui. Visgi šalyje įsitvirtinęs budizmas kardinalių istorinių pokyčių metu atskleidė revoliucinį potencialą, prisitaikydamas prie socialinės ir kultūrinės dinamikos chaotiškos būklės valstybėje.

2.2. *Vienuolių ir pasauliečių misija pokolonijinėje perspektyvoje*

Socialiai orientuotas budizmas Pietų Vietname tapo visa vienijančia jėga, įgavusia išskirtinį vaidmenį tiek religinių bendruomenių, tiek pasauliečių tarpe. Nors šis religinis fenomenas dažnai tapatinamas su vienuolių politinėmis ambicijomis, tačiau sociokultūrinis kontekstas, lėmęs socialiai orientuoto budizmo iškilimą, nustelbė jo politiškumą. Pagrindinė socialiai orientuoto budizmo misija – kova su kolonializmo apraiškomis suverenioje valstybėje. Ši magistro darbo dalis yra skirta kolonializmo apraiškų Pietų Vietname Ngo Dinh Diemo valdymo metais apžvalgai ir vienuolių bei pasauliečių kovos su kolonijiniu palikimu taikytų metodų vertinimui.

Frantzas Fanonas, vienas pagrindinių XX a. kolonializmo kritikų, į tuo laikotarpiu kilusias dekolonizacijos bangas žvelgė iš psichologinės perspektyvos, taikydamas rasistinę paradigmą. Jo veikalas *Black Skins, White Masks* atskleidžia „juodojo“ pastangas siekti visuotinio pripažinimo, tampant panašesniu į „baltąjį“ (Fanon 2008: xiii). Šis siekis skatina „juodąjį“ visapusiškai keistis bei išsivaduoti iš pasąmonę veikiančių ribotumų. Pagrindinis Frantzo Fanono, tyrinėjusio kolonizuotųjų gyvenimą, teiginys – „juodas žmogus nori tapti baltuoju“ (Fanon 2008: 3). Siekis keisti tapatybę pokolonijiniame kontekste įgauna naują pavidalą. Nors vienas esminių momentų šiame veikale yra dėl rasizmo kylančios psichopatologinės traumos, tačiau verta pažvelgti į Pietų Vietnamo atvejį ir Ngo Dinh Diemo savęs susvetinimą – panašėjimą į kolonialistą – ne vien rasistinės paradigmos rėmuose. Kolonizotojo pasąmonėje „mes“ ir „jie“ skirtis išryškėja formuojantis tapatybei, tiesiogiai veikiamai kolonializmo, kuris savaime projektuoja kolektyviai pripažįstamą neigiamą „mes“ įvaizdį. Siekdamas išsivaduoti iš neigiamos savirefleksijos, Ngo Dinh Diemas Pietų Vietnamą valdė tapatindamasis su kolonialistais ir vietnamietišką savo tapatybę slėpė po „baltąja kauke“. Jo politinėje filosofijoje derinamos prancūzų personalizmo idėjos su Konfucijaus politinėmis

mintimis, tačiau Saigone įsikūrusios JAV ambasados reikalų patikėtinis (*charge d'affaires*) Robertas McClintockas Ngo Dinh Diemą įvardija kaip „mesiją be žinios“ (Chapman 2013: 6), taip pabrėždamas Pietų Vietnamo prezidento tapatybės neapibrėžtumą. Šią būseną taikliai įvardija Homi K. Bhabha, išskirdamas „hibridiškumą“, kuris atsiranda istorinių transformacijų laikotarpiu ir reprezentuoja skirtumų socialinę artikuliaciją (Bhabha 2004: 2). Hibridinė tapatybė neatsiejama nuo ambivalentiškumo, skatinančio individo dvilypumą santykiyje tiek su savimi, tiek kitais. Tai įrodo Ngo Dinh Diemas, aiškiai regėjęs savo politikos kryptį kaip teisingiausią, – užsiimdamas prievartine katalikybės sklaida budistų daugumos valstybėje (Topmiller 2002: 1-2), jis savo pavyzdžiu ne tik pateisino prancūzų kolonialistų veiksmus, bet ir aktyviai rūpinosi kolonijinio modelio tęstinumu. Frantzas Fanonas savo veikale *The Wretched of the Earth* pažymi, kad kolonizuotas intelektualas jaukina europietišką kultūrą tol, kol visiškai pradeda identifikuoti save su ja (Fanon 2004: 156). Tad galima teigti, kad savęs susvetinimas – tai pereinamoji būseną, natūraliai būdingą daliai kolonizuotųjų, kurie yra pajėgūs pokolonijinėje erdvėje tęsti kolonialistines strategijas. Tokiu būdu elitas, save tapatindamas su kolonialistais, nebejaučia represinio mechanizmo totalumo ir žiaurumo, nukreipto ne prieš kitus, o savus.

Pasipriešinimas kolonializmo apraiškoms pokolonijinėje erdvėje Frantzo Fanono yra suvokiamas per tautinės sąmonės ir nacionalinės kultūros santykį. Kolonizacijos laikotarpiu pagal dominuojančių galių poreikius išnaudojamos šalies nacionalinė kultūra yra sistemiškai naikinama, tačiau kolonizuotųjų tautinė sąmonė jaučia stimulą kilti į atvirą, organizuotą maištą (Fanon 2004: 172-173). Vietnamo karo metu socialiai orientuoto budizmo idėjų veikiami tiek vienuoliai, tiek pasauliečiai, nepatenkinti Ngo Dinh Diemo valdžia, susivienijo kovai su kolonijine priespaulda. Šis pasipriešinimas, kurio pagrindinis tikslas – taikos ir ramybės šalyje užtikrinimas, įgavo revoliucinį potencialą, atskleisdamas visuomenės skaudulius ir skatindamas išsilaisvinimą iš jų. Taigi istoriniai pokyčiai lėmė budizmo prisitaikymą prie tuometinių socialinių iššūkių, suteikdami galimybę represuojamiems būti išgirstiems. Gayatri Ch. Spivak, keldama klausimą, ar subalternas gali „kalbėti“ ir būti išgirstas, iš dalies paneigia šias represuojamųjų galimybes, kadangi nėra apibrėžtos vietos, kurioje subalternas gali „kalbėti“, tačiau vis dėlto subalternas gali būti išgirstas, jeigu „kalba“ ar veikia taikydamas ne savo metodus (Schwartz, Ray 2000: 452). Socialiai orientuotas budizmas, apjungdamas tuometinio lyderio atžvilgiu neigiamai nusiteikusius piliečius, implikavo idėją, kad represuojamieji turi tiek visapusiškas teises, tiek galimybes tapti savarankiška visuomenės dalimi, kurios nuomonė yra

taip pat svarbi. Socialiai orientuoto budizmo pradininkas Thich Nhat Hanhas pabrėžė „valstiečių, bebalsių žmonių“ atstovavimo būtinybę ir galimybę Jungtinėms Amerikos Valstijoms suvokti tikrąją situaciją Pietų Vietname (Topmiller 2002: 138). Jo siekis „kalbėti“ subalterno vardu regimas kaip idealistinis pasiryžimas atstovauti įvairias visuomenės grupes, turinčias skirtingus poreikius ir tikslus. Nors ši misija – išties sudėtinga, tačiau Thich Nhat Hanhas, objektyviai įvertinęs nacionalinės kultūros naikinimo mastus, suprato tautinės sąmonės nubudimo svarbą ir skatino jos sklaidą socialiai orientuoto budizmo pavidalu.

Thich Nhat Hanho įkvėpti budistų vienuoliai iš visuomenės atskirtųjų tapo aktyviais viešosios nuomonės formuotojais, gebančiais tinkamai reprezentuoti subalterną itin fragmentiškoje visuomenėje. Nors vėlesniuose manifestacijos etapuose socialiai orientuotas budizmas įgavo fragmentuotą pavidalą, tapdamas visuomenės atspindžiu, o Thich Nhat Hanho, Thich Tri Quango ir Thich Tam Chau suburtos piliečių minios judėjo skirtingais kryptimis, tačiau pagrindinis veikiančiųjų tikslas išliko bendras – siekta išsilaisvinimo iš kančių sukeliančių kolonializmo apraiškų suverenioje valstybėje. Verta atkreipti dėmesį į Suvienytąją Vietnamo budistų bažnyčią (*Unified Buddhist Sangha of Vietnam*), tapusią bene pačiu svarbiausiu visuomeninių ir politinių įvykių ašimi, organizacija, sutelkusia įvairius judėjimus, nukreiptus prieš Vietnamo pilietinį karą (King 2009: 76). Nors instituciniuose rėmuose jos nariai sudarė tik 1 mln. iš 16 mln. budistų gyventojų, tačiau *New York Times* 1966 m. Suvienytąją Vietnamo budistų bažnyčią paskelbė svarbiausia interesų grupe valstybėje (Topmiller 2002: 1). Socialiai orientuoto budizmo idėjas atstovaujanti Suvienytoji Vietnamo budistų bažnyčia, nepaisant šio darinio nevienalytiškumo, leido subalternui būti išgirstam ne vien radikalių veiksmų, tokių kaip susideginimai, bet ir institucinių įrankių pagalba. Varguomenės interesų nepaisęs Ngo Dinh Diemas rūpinosi katalikybės ir demokratijos sklaida šalyje, o iš Jungtinių Amerikos Valstijų gaunamas dotacijas skyrė saugumo pajėgoms, nepaisydamas nuskurdusios valstybės atstatymui trūkstamos materialinės paramos būtinybės (Church 2009: 192). Savanaudiškais interesais savo išlikimą grindęs režimas, susidūręs su naujai iškilusia institucine galia, sugebėjusia suvienyti fragmentuotą subalterną, patyrė fiasko.

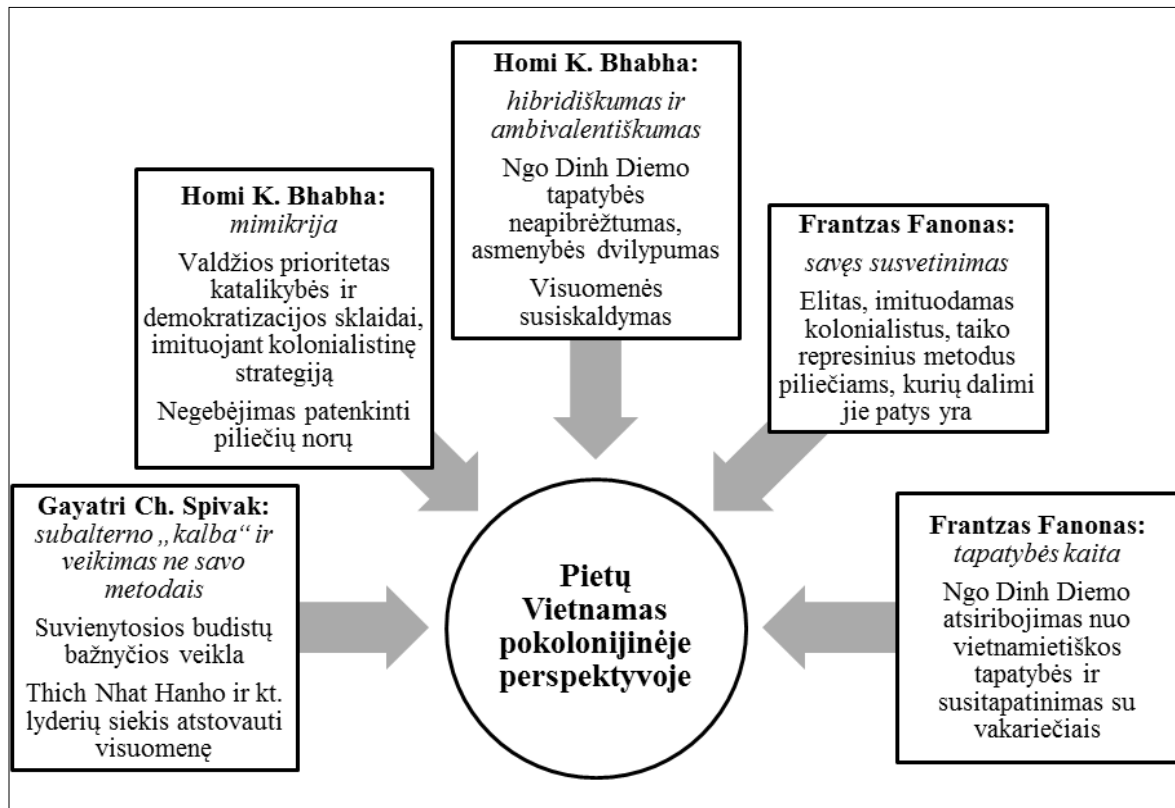
Verta pabrėžti, kad subalternas nebūtų tinkamai atstovaujamas, jeigu Suvienytoji Vietnamo budistų bažnyčia nebūtų sulaukusi didelio pasauliečių pritarimo ir paramos. Nemažiau aktyvūs nei vienuoliai tarp pasauliečių buvo studentai, vaizdžiai reiškę nepasitenkinimą

vakarietišku pažiūrų prezidentu. 1963 m. Hue miesto studentai pasipiktino prezidento įsakymu, draudžiančiu budistinę atributiką, ir susirinko į pirmąjį protestą, kurį Ngo Dinh Diemas pasirinko slopinti jėga – šio maišto metu žuvo netgi aštuoni studentai (Topmiller 2002: 1). Vis dėlto, nepaisant draudimų, studentų maištai, kaip ir neslopstantys vienuolių susideginimai, pastoviai kartodamiesi, tapo sisteminiu pasipriešinimo dalimi. Verta atkreipti dėmesį, kad šie protestai buvo išskirtinio pobūdžio dėl intensyvios nepasitenkinimo raiškos Jungtinių Amerikos Valstijų parama Ngo Dinh Diemo režimui, t.y. kitos valstybės kišimusi į nepriklausomos valstybės gyvenimą. Studentai ne tik suniokojo JAV biblioteką Hue mieste, bet ir vykdė demonstratyvias bado streiko akcijas prie JAV konsulato¹⁵. Intelektualios visuomenės dalies – studentų – įsitraukimas į kovą su kolonializmo apraiškomis tapo kertiniu momentu šalies istorijoje, ganėtinai agresyviais metodais demonstruojant nepasitenkinimą JAV.

Pokolonijiniame diskurse išskirtinis dėmesys skiriamas Homi K. Bhabha'os konceptams, atskleidžiantiems kolonializmą įtvirtinančias sąlygas. Viena esminių – „mimikrija“, kurią galima apibrėžti kaip galios strategiją, priverčiančią subjektus imituoti dominuojančią kultūrą, tačiau tokiu būdu atskleidžiančią kolonijinio diskurso nepajėgumą įtvirtinti visapusiško dominavimo, kadangi „mimikrija“ niekada netaps originalu, o bus tik panaši į jį (Schwartz, Ray 2000: 459). Šis kolonijinės tvarkos bruožas atskleidžia didelę represinio mechanizmo žlugimo tikimybę. Pietų Vietnamo atveju „mimikrinis“ elgesiu galima įvardyti Ngo Dinh Diemo bandymą elgtis kolonialistiškai, propaguojant kapitalizmą valstiečių daugumos valstybėje. Aklas kolonialistinės strategijos atkartojimas, neadaptavus jos esamai situacijai, lėmė kolonijinio modelio žlugimą. Pokolonijinis diskursas taip pat neatsiejamas nuo jau minėtos naujos tapatybės formacijos. Ši tapatybė, socialiai artikuliuojama per kultūrinės sąsajas, yra hibridiška, persmelkta ambivalentiškumo ir kontrastų. Hibridinė tapatybė yra tiesiogiai priklausoma nuo istorinės dinamikos ir kuriasi „susikirtus erdvei ir laikui“, taip produkuojant kompleksines tapatybes, kupinas skirtumų ir priešybių (Bhabha 1994: 1). Priešpriešos ir socialiniai pokyčiai tapo postūmiu naujos tapatybės raiškai ir senosios kaitai. Politiniai pokyčiai Vietname lėmė visuomenės susiskaldymą ir fragmentaciją, taip sukurdami tarpinę būseną, kurią užpildyti tapo pajėgi didžiosios visuomenės dalies interesus atstovavusi socialiai orientuoto budizmo vizija.

¹⁵ Kriauciūnaitė Kotryna, *Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas pokolonijinėje perspektyvoje*. Politologija 2017 4 (88), p. 156-157.

Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/11164/9589>> [Žiūrėta: 2018.03.01].

5 pav. Pietų Vietnamas pokolonijinėje perspektyvoje

2.3. Socialiai orientuoto budizmo transformacija šiuolaikiniame Vietname

Šiaurės Vietnamo pergalę žymėjusi Vietnamo karo pabaiga 1975 m. suvienijo valstybę pagal socialistinį modelį, įgalindama vienpartinį – Vietnamo komunistų partijos – režimą ir politiškai izoliuodama šalį nuo Vakarų. Komunistams įsitvirtinus valdžioje, Suvienytoji Vietnamo budistų bažnyčia buvo paskelbta nelegalia organizacija, o jos nariams skirtas namų areštas. Vis dėlto palaipsniui švelnėjantis valdžios požiūris į Vakarų atitinkamai atsiskleidė ir religiniame kontekste, 2005 m. į Vietnamą leidus grįžti iševijoje gyvenusiam Thich Nhat Hanhui (London 2014: 144). 2007 m. sugrįžęs į Vietnamą, Thich Nhat Hanhas pabrėžė religijos atskyrimo nuo politikos būtinybę ir religijos laisvės įtvirtinimą: „Visos religinės organizacijos privalo turėti galimybę veikti laisvai pagal esamus įstatymus kaip bet kokios kultūrinės, komercinės, industrinės ir socialinės asociacijos“ (London 2014: 144). Šis jo siekis atskleidė socialiai orientuotam budizmui būdingą taikos ir atsirbojimo nuo politinių peripetijų motyvą. Paradoksalu, tačiau taikius pasipriešinimo metodus visą gyvenimą puoselėjęs Thich Nhat Hanhas netrukus sugebėjo užsitraukti valdžios nemalonę, viešai demonstruodamas palankumą Dalai Lamai ir reikšdamas užuojautą dėl Kinijos valdžios vykdomo Dalai Lamos sekėjų persekiojimo

(London 2014: 144). Šie Thich Nhat Hanho veiksmai iššaukė Vietnamo ir Kinijos diplomatinių santykių suprastėjimą, tad valdžios atstovų nusivylimas savo sprendimu leisti aktyviam visuomenininkui grįžti į gimtinę – dalinai suprantamas. Be to, galima teigti, kad pats Thich Nhat Hanhas prieštaravo sau, realybėje aktyviai įsitraukdamas į kaimyninės valstybės politinį vertinimą, o teoriškai propaguodamas taikos sklaidą ir atsitraukimą nuo politikos.

Šiuo metu Vietname yra keturios pagrindinės religijos: budizmas, konfucianizmas, taoizmas ir krikščionybė, o Konstitucija garantuoja religijos laisvę, tačiau Vyriausybės kuruojamas Religinių reikalų komitetas pabrėžia, kad religinė veikla gali būti suspenduota tais atvejais, kai ji „kelia grėsmę nacionaliniam saugumui ir žmonių solidarumui“ (Ashwill, Diep 2005: 12-14). Taigi religijos laisvė yra garantuojama tik tuo atveju, jei religinės normos šalyje prisitaiko prie vienpartinio režimo įtvirtintų komunistinių principų, kitu atveju – tai grėsmė, kurią būtina šalinti. Taip pat religija šiuolaikiniame Vietname naudojama valdžios populiarinimo tikslais. Tai patvirtina Thich Nhat Hanho pavyzdys – pakviesdami aktyvų socialiai orientuoto budizmo pradininką į jo gimtąją šalį, valdžios atstovai pademonstravo praktinį religijos laisvės principo įgyvendinimą¹⁶. Visgi verta pabrėžti, kad nors 1992 m. priimtos Konstitucijos 70 str. įtvirtina religijos laisvę, ji išlieka selektyvi – kadangi budistai sudaro apie 50 proc. šalies gyventojų, šios religijos atstovai privilegijuojami, o, pavyzdžiui, protestantai šiandien neretai įvardijami kaip represuojama mažuma, kuri neįtampa praktinio tolerancijos nuostato įgyvendinimo, kaip ir katalikai, kurių dauguma kunigų vis dar lieka įkalinti dėl savo protestų prieš religijos laisvės suvaržymus šalyje (Phillips 2006: 59-63). Akivaizdu, kad religijos svarba daugeliui visuomenių yra nepaneigiama, kadangi padeda apibrėžti vertybes bei spręsti kylančius socialinius iššūkius, tačiau selektyvus religijos panaudojimas valdžios statuso įtvirtinimo tikslais neigiamai veikia valdžios ir visuomenės santykius, grindžiamus ne pasitikėjimu, o įtampa.

Komunistiniais principais besivadovaujančios valdžios tolerancija religijai buvo sunkiai suvokiamai visuomenei, išlaikiusiai nepasitikėjimą valdžia netgi po 1992 m. religijos laisvę įtvirtinusios Konstitucijos priėmimo. Ypač kompleksiškas Vietnamo komunistų partijos santykis su Suvienytąja Vietnamo budistų bažnyčia išliko grįstas abejonėmis ir netikrumu. 1993 m. konfliktas dėl religijos laisvės tarp komunistų ir budistų išsirutuliojo į atvirus protestus, kurių

¹⁶ Fjelstad Karen, *Vietnam*. San Jose State University, p. 353-354.

Prieiga per internetą: <<http://asianethnology.org/downloads/ae/pdf/a1646.pdf>> [Žiūrėta: 2018.03.08].

metu susidegino keli pasauliečiai. Visgi valdžia trijų pasauliečių susideginimų nevertino kaip politinių protestų, paneigė šių žmonių sąryšį su budizmu ir teigė, kad tai tebuvo depresija sergančio žmogaus poelgis, kuris kiek vėliau valdžios įvardintas kaip „narkomano, sirgusio AIDS, desperatiškas poelgis“ (Abuza 2001: 194). Nors šis metodas atkartoją Ngo Dinh Diemo valdymo metais budistų vienuolių naudotą strategiją, padėjusia atkreipti valdžios dėmesį į opias problemas, komunistinė valdžia sugebėjo nuslopinti šių atvejų reikšmę politiniame kontekste.

Paradoksalu, bet įtampa ir nepasitikėjimu grįsti valdžios ir visuomenės santykiai skatino pozityvius režimo pokyčius religijos atžvilgiu. 1998 m. valdžios požiūris į budistus sušvelnėjo ir į laisvę buvo paleisti keli pagrindiniai Suvienytosios Vietnamo budistų bažnyčios veikėjai (Abuza 2001: 197-198). Galima teigti, kad valdžia, suvokdama socialiai aktyvų budizmo potencialą Vietname ir jausdama nerimą dėl tolesnio savo išlikimo, gerų ryšių palaikymą su Suvienytąja Vietnamo budistų bažnyčia, kaip įtakinga galia, gebančia telkti mases ir prisidėti prie svarių socialinių ir politinių pokyčių dinamikos, traktavo kaip neišvengiamą būtinybę.

3. IŠLAISVINIMO TEOLOGIJOS FENOMENAS AZIJOJE: LOTYNŲ AMERIKOS PATIRTIS FILIPINUOSE

3.1. *Sociokultūrinis ir istorinis kontekstas*

Katalikybė Filipinuose glaudžiai susijusi su daugiau nei tris šimtus metų trukusiu pirmųjų kolonistų – ispanų – valdymu. 1565 m. Cebu saloje pirmiausia įsikūrę ispanai jau 1571 m. perkėlė savo būstinę į Manilą, vedami noro ne tik skleisti tikėjimą tolimiausiuose pasaulio kraštuose, bet ir atidaryti naujus prekybos uostus ir plėtoti prekybą su Azijos šalimis (Church 2009: 126). Nors ši kolonija buvo išties tolima, tačiau ispanų įsitvirtinimas salyne stiprėjo nuo pat XVI a.. Paradoksalu, tačiau Filipinų autentiką ir šiandien žymi būtent kolonistų palikimas: religija, kalba, vardai ir netgi pats šalies pavadinimas, dedukuotas Ispanijos karaliaus Pilypo II garbei (Church 2009: 126). Visgi pats reikšmingiausias veiksnys, padėjęs išlaikyti tvarius metropolijos ir kolonijos santykius, – tikėjimo sklaida. Ispanų projekto – katalikybės įtvirtinimo – sėkmę lėmė šios religijos ir filipiniečių mentaliteto atitikimas. Skirtingai nei individualizuotuose Vakaruose, Filipinuose visuomet buvo svarbi bendrystė – identiteto savivoka konstruota per glaudžius santykius su bendruomene ir šeima (Mulder 1996: 57-60), o tai atitiko katalikiškąją „meilės savo artimui“ koncepciją. Katalikiškoje doktrinoje dominuojantis dėmesingumas ir neabejingumas kitam užtikrina patvarius ir pasitikėjimu grįstus santykius su šalia esančiais: bendruomene, draugais, šeima. Būtent šių santykių svarba leido filipiniečiams pasitikėti katalikų misionierių propaguojamomis vertybėmis.

Išskirtinis ispanų kolonijinės sistemos bruožas – Katalikų bažnyčios ir politinės valdžios dualumas. Ispanų kolonijinė sistema, pasižymėjusi specifiniu humanišku (Davis 1987: 33), įgalino ne tik palankų požiūrį į katalikiškas doktrinas, kurios puikiai sutapo su filipiniečių mentalitetu, bet ir leido kolonialistams šalyje įsitvirtinti be pasipriešinimo. Katalikų bažnyčia, kaip kolonijinės tvarkos modelį įtvirtinanti institucija, siekdama taikiai paskleisti tikėjimą, Filipinuose didelę politinę galią ir valdžią suteikė misionieriams ir vienuoliams (Constantino 1975: 64-74). Religinio ir politinio santykio autentika tapo varomąja jėga, teigiamai veikusia šalį. Tad skirtingai nei daugumoje valstybių (Payne, Nassar 2006: 50), Katalikų bažnyčia Filipinuose nebuvo siejama su represyviais režimais. Teigiamas religinės institucijos, glaudžiai susijusios tiek su politika, tiek su ekonomika, įvaizdis tapo pagrindiniu veiksmu, padariusiu

didelę įtaką tiek tolesnei ispaniškos kultūros plėtrai, tiek artimam Katalikų bažnyčios ir politinės valdžios santykiui Filipinuose.

Filipinų Respublikos kelias į nepriklausomybę buvo išties sudėtingas nacionalinis projektas. Paskelbta 1898 m., tačiau atgauta tik po Antrojo pasaulinio karo, (Davis 1987: 38) o tuo laikotarpiu išgyvenusi Jungtinių Amerikos Valstijų kolonializmą ir Japonijos okupaciją, nepriklausomybė šaliai suteikė ne vien savarankiškumą ir tarptautines galimybes, bet ir sukėlė daugybę socialinių ir ekonominių problemų. Pabrėžtina, kad Jungtinės Amerikos Valstijos toliau stengėsi išlaikyti buvusią koloniją, taikydamos neokolonialistinių ryšių ir prisirišimo metodą. Vienas ryškiausių pavyzdžių, atskleidusių tokias pastangas, – JAV manipuliacija suverenia valstybe, siekiant, kad būtų priimtas amerikiečiams palankus *Bell Trade Act* 1946 m., suteikęs JAV piliečiams, verslui ir korporacijoms pilnas teises salyne (Nadeau 2002: 21). Ši sutartis 1955 m. buvo pakeista į *Laurel-Langley Agreement*, praplėtusiu JAV teises Filipinuose ir leidusiu dar aktyviau kontroliuoti šalies ekonomiką, Filipinus paverčiant pigių žaliavų ir žmogiškųjų išteklių tiekimo būstine (Nadeau 2002: 21). Taigi net atgavusi nepriklausomybę, šalis patyrė visapusišką išnaudojimą iš JAV, lėmusį tolesnį šalies smukimą ir skurdo įsigalėjimą.

Išsyk stipri ekonomika – tai utopinė iliuzija ir siekiamybė ką tik nepriklausomybę atgavusiai valstybei, vis dar jaučiančiai intensyvų kolonialistų spaudimą. Vis dėlto palaipsniui augusi ir besikeitusi į gerąją pusę, Filipinų ekonomika išgyveno absoliutų krachą 1965 m. į valdžią atėjus demokratinio būdu išrinktam Ferdinandui Marcosui. Nors iš pradžių jis buvo populiarus tarp miesto vidurinėsios klasės bei intelektualų, tačiau nepasitenkinimas prezidentu išaugo jam išplėtus valstybės kišimąsi į ekonomiką, taip sustabdžius kylantį ekonomikos augimą, o 1972 m. šalyje įvesta karo padėtis ir centralizuota politinė valdžia įgalino jo represijas netgi prieš nuosaikią opoziciją (Parsa 2004: 27-28). Neatitaisoma žala, padaryta šalies ekonomikai, išplėtė socialinę ir pajamų nelygybę, padidino korupcijos mastus ir sužlugdė šalies potencialą tarptautinėje arenoje. Nepateisinti lūkesčiai skatino vis didėjantį nepasitenkinimą korumpuotu ir autoritariniu lyderiu. Jo valdymo laikotarpiu klestėjo visuotinis skurdas: nedarbingumas šalyje siekė daugiau nei 20 proc., 50 proc. piliečių gyveno absoliutaus skurdo sąlygose, o Azijos plėtros banko duomenimis, pagal pajamas vienam gyventojui Filipinai buvo žemiau Indijos ir Bangladešo (Nadeau 2002: 97). Šis laikotarpis tapo esminiu momentu šalies istorijoje, kadangi ne tik įgalino socialinę atskirtį, bet ir ją gilino. Siekdamas atitaisyti ekonomikai padarytą žalą ir

stabilizuoti finansinę situaciją, Ferdinandas Marcosas nusprendė skolintis iš užsienio bankų. Šis jo sprendimas neigiamai paveikė nacionalistiškai nusiteikusį Filipinų elitą, kuris nepalankiai vertino užsienio valstybių investicijas dėl neokolonialistinio pobūdžio įtakos suvereniai valstybei (Parsa 2004: 46). Piliečiai, suvokdami Ferdinando Marcoso valdymo metodų žalą valstybei, aktyviai oponavo prezidento bandymams keisti Konstituciją, kuri suteiktų Ferdinandui Marcosui galimybę būti perrinktam trečią kartą 1973 m. Šie protestai atskleidė augantį visuomenės nepasitenkinimą lyderiu. Vienais aktyviausių protestuotojų tapo studentai ir jų sąjungininkai iš vidurinėsios klasės, pagrinde valstiečiai ir darbininkai (Parsa 2004: 47-48). Tai atskleidė visuotinį – tiek intelektualinio sluoksnio, tiek paprastų darbo žmonių – interesų nepaisymą. Visgi pirminė visuomenės mobilizacija buvo ganėtinai sudėtinga ir neveiksminga. Anksčiau – 1970 m. – vykusių protestų iliustracija – iš 259 protestų tik vienas sugebėjo aprėpti įvairias visuomenės grupes: studentus, darbininkus, pilietines ir religines organizacijas (Parsa 2004: 48). Šis pavyzdys atskleidžia, kad protestų kiekis ir dažnis neturėjo tiesioginės koreliacijos jų rezultatyvumui. Veiksmingumas ir tikslų įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su įvairių visuomenės grupių ir sluoksnių solidarumu.

Verta pabrėžti, kad Ferdinando Marcoso valdymo pradžioje Katalikų bažnyčia buvo privilegijuota institucija, kuri turėjo nepriklausomybę nuo valdžios aparato, be to, valdė daug žemių, namų, mokyklų ir kt. Vis dėlto įvesta karo padėtis šalyje, politinės veiklos ribojimas ir didėjanti atskirtis tarp socialinių klasių paskatino radikaliai nusiteikusių bažnyčios hierarchų nepasitenkinimą vidine situacija valstybėje. Šiuos pokyčius Filipinų Katalikų bažnyčioje iš dalies paskatino II Vatikano susirinkimas, po kurio Lotynų Amerikoje įsigalėjusi išlaisvinimo teologija pradėta pozityviai vertinti ir kitose skurdžiose krikščionių daugumos valstybėse (Parsa 2004: 154). Radikaliai nusiteikę bažnyčios atstovai įvairiais būdais prisidėjo prie kovos su skurdu, aktyviai siūlė pagalbą vargšams, netgi persikeldavo gyventi į prastos reputacijos rajonus ir, kai kuriais atvejais, netgi lūšnynus. Šių pokyčių pasekmė – sparčiai augantis kunigų ir vienuolių skaičius, iki tol buvęs vienas mažiausių iš katalikiškų valstybių (Parsa 2004: 154). Paradoksaliau, bet besikeičiantis – iš privilegijuoto į neprivilegijuotą – dvasininkų statusas ir suaktyvėjęs jų vaidmuo visuomeniuose procesuose lėmė neoficialų šio pašaukimo liudytojų privilegijavimą visuomenėje. Kai kurie kunigai prisijungė prie sekuliarių ir komunistinių judėjimų, kurių rezultatu tapo 1972 m. suformuotas Krikščionių už nacionalinį išsilaisvinimą frontas (*Christians for National Liberation*) (Parsa 2004: 155). Palaipsniui kūrėsi vis daugiau skirtingų ir įvairias

visuomenės grupes bei socialines klases atstovavusių judėjimų. 1982 m., praėjus metams po popiežiaus Jono Pauliaus II įspėjimo kunigams neįsitraukti į politinį aktyvizmą, kardinolas Jaime Sinas Filipinų dvasininkams pareiškė, kad „įsitraukimas į politiką yra jų moralinis įsipareigojimas“ (Parsa 2004: 157). Šis prieštaravimas tapo kertiniu momentu, atskleidusiu išlaisvinimo teologijos įsigalėjimą katalikiškame Filipinų kontekste. Išlaisvinimo teologija palaipsniui augo ir tapo visa apimančia galia, tad 1983 m. įvykusi pagrindinio Ferdinando Marcoso oponento – Benigno Ninoy Aquino – žmogžudystė (Parsa 2004: 158) paskatino bažnyčią dar aktyviau įsitraukti į politiką ir priešintis atvirai valdžios propaguojamam žiaurumui. Stiprėjantis Katalikų bažnyčios, kaip socialinio teisingumo ir demokratijos užtikrintojos, vaidmuo lėmė reikšmingus 1986 m. politinės situacijos pokyčius. Minėtais metais ilgametis Ferdinando Marcoso kritikas Manilos arkivyskupas Jaime Sinas tapo Žmonių galios revoliucijos (*People Power Revolution*), neoficialiai įvardijamos kaip Rožinio revoliucija, nutraukusios daugiau nei du dešimtmečius trukusį autoritarinio lyderio viešpatavimą, iniciatoriumi¹⁷. Milžiniški protestai, nuvilniję visos šalies mastu, buvo nukreipti tiek prieš visuomenės lūkesčių nepateisinsų žiaurų lyderį, tiek prieš akivaizdžiai slepiamą JAV neokolonialistinį dominavimą. Taigi Katalikų bažnyčios įvaizdis palaipsniui transformavosi iš privilegijuotos institucijos į aktyviai maištaujančią viešosios nuomonės formuotoją, kuriai buvo reiškiamas neoficiali visuomenės pagarba. Šis Katalikų bažnyčios pasirinkimas atstovauti visuomenės interesus ir išreikšti neabejingumą socialiai jautriam laikotarpiu padidino bažnyčios autoritetą visuomenėje.

Pabrėžtina, kad Katalikų bažnyčia, jau ispanų valdymo laikotarpiu įgijusi išskirtinę padėtį visuomenėje, XX a., sudėtingo nacionalinio išbandymo laikotarpiu, tapo dar įtakingesne institucija, nepaisant atsiribojimo nuo įvairių privilegijų. Socialines ir politines valstybės problemas pasirinkusi spręsti Katalikų bažnyčia prisidėjo prie suverenos valstybės kūrimo ir neokolonialistinių ryšių su JAV nutraukimo. Išsilaisvinimo teologijos principai, būdingi Lotynų Amerikos valstybėms, tapo atvirai regimi ir Filipinuose, itin skurdžioje katalikų daugumos valstybėje, viešai matomos valdžios neteisybės akivaizdoje. Kultūriniame Azijos kontekste religiniu aspektu išskirtiniai Filipinai politinių neramumų metu atskleidė gana netikėtą katalikiškąjį revoliucinį potencialą, prisidėjusį prie esminių pokyčių valstybėje.

¹⁷ Cawley Janet, Reaves Joseph A., *Guns Fell To Rosaries In Philippine Revolution*. Chicago Tribune, 1986 m. vasario 28 d.

Prieiga per internetą: <http://articles.chicagotribune.com/1986-02-28/news/8601150584_1_jaime-cardinal-sin-filipino-people-ferdinand-marcos> [Žiūrėta: 2018.03.20].

3.2. Katalikų bažnyčia visuomenės vienijimosi procesų kontekste

Katalikų bažnyčia Filipinuose po II Vatikano susirinkimo įgavo reikšmingą statusą valstybėje, prisitaikydama prie didžiosios visuomenės dalies interesų. Išlaisvinimo teologijos koncepcija, nukreipta prieš skurdą ir skatinanti atsižvelgti į represuojamųjų interesus, suvienijo patriotiškai nusiteikusius ir pokyčių trokštančius gyventojus. Nors visuotinė Katalikų bažnyčia nepripažįsta išlaisvinimo teologijos dėl jos socializuoto pavidalo, o popiežiaus Leono XIII išleista enciklika *Rerum Novarum* išryškina socializmo ir krikščioniškosios valdymo formos nesuderinamumą, kritikuojant socialinių negerovių sprendimą išorinių struktūrų reformomis, pamirštant, kad „į problemos šerdį atsako tik religija, kalbanti į žmogaus sąžinę ir primenanti jam jo moralines pareigas“,¹⁸ tam tikri Filipinų dvasininkai pradėjo idealizuoti komunistines idėjas, nepaisydami popiežiaus įspėjimo, kad „negalima visiškai panaikinti įvairių nelygybių ir vargų“ ir jo kritikos kairiesiems privačios nuosavybės klausimu¹⁹. Pagrindiniu išlaisvinimo teologijos Filipinuose tikslu tapo aktyvus pasipriešinimas neteisingsoms institucijoms ir kova už geresnį varguomenės, patiriančios valdžios represijas, gyvenimą. Šioje darbo dalyje analizuojami kovos su diktatoriaus Ferdinando Marcosa įtvirtintu režimu metodai.

Katalikų bažnyčia, kaip visa vienijanti jėga, prisitaikė prie tuometinių socialinių iššūkių, ir, atstovaudama represijas patyrusią visuomenės dalį, suteikė jai galimybę būti išgirstai. Filipinų kontekste Gayatri Ch. Spivak keliamas klausimas, ar subalternas gali būti išgirstas, atsiskleidžia teigiamoje perspektyvoje. Filipinuose įsigalėjusi išlaisvinimo teologija savo pobūdžiu ir veikimo būdais buvo panaši į Lotynų Amerikoje suklestėjusį visuotinį išsivadavimą iš skurdo, spaudos ir neteisybės. Dauguma dvasininkų, įsitraukdami į politinį aktyvizmą, tikėjosi padėti „bebalsei“ visuomenei ir tinkamai ją atstovauti, tačiau netrukus prarado privilegijuotą luomą, patys tapdami atstumtaisiais. Dvasininkų represijos tapo itin dažnu reiškiniu karo padėties laikotarpiu – nuo 1972 m. iki 1983 m. 62 dvasininkai buvo areštuoti, netgi du iš jų – nuteisti mirties bausme, o Krikščionių už nacionalinį išlaisvinimą (*Christians for National Liberation*) dvasios tėvas Edicio de la Torre'as buvo įkalintas penkeriems metams (Parsa 2004: 156). Visgi

¹⁸ Vabuolas Žydrūnas, *Istorinis žvilgsnis į socialinį bažnyčios mokymą: socialiniai bažnyčios dokumentai*, p. 5. Prieiga per internetą: <http://www.katalikai.lt/files/Media/iustitia-et-pax/mons-z-vabuolas_baznycios-dokumentai_istorinis-zvilgsnis.pdf> [Žiūrėta: 2018.03.13].

¹⁹ Vabuolas Žydrūnas, *Istorinis žvilgsnis į socialinį bažnyčios mokymą: socialiniai bažnyčios dokumentai*, p. 5. Prieiga per internetą: <http://www.katalikai.lt/files/Media/iustitia-et-pax/mons-z-vabuolas_baznycios-dokumentai_istorinis-zvilgsnis.pdf> [Žiūrėta: 2018.03.13].

neabejingas bažnyčios įsitraukimas į politiką ir nebijojimas prarasti privilegijuoto statuso, atstovaujant subalterną, sustiprino visuomenės pasitikėjimą šia religine organizacija. Valdžios kontroversiškai vertinami Katalikų bažnyčios veiksmai pasiekė apogėjų 1986 m., Manilos arivyskupui Jaime Sinui sėkmingai sutelkus žmones į pokyčius eskalavusią Rožinio revoliuciją.

Hannah Arendt teigimu, pokolonijinė politika atsiranda tada, kai dabartyje atrandamos galimybės kurti ateitį ir užbaigti praeitį (Kohn, McBride 2011: 18). Šis politinio veiksmo apibrėžimas yra neatsiejamas nuo politikos ir laisvės tarpusavio sąryšio, išskylančio hibridinėje „tarp praeities ir ateities“ erdvėje. Ferdinando Marcosa prisirišimas prie praeities, „mimikriškai“ atkartojant kolonijinę tvarką, buvo pagrindinis aspektas, lėmęs milžinišką visuomenės nepasitenkinimą lyderio politika, kurią jis stengėsi išlaikyti diktatūros sąlygomis. Ferdinandas Marcosas, save identifikuodamas kolonialistinėje perspektyvoje ir imituodamas dominavusią kultūrą, sulaukė JAV prezidento Richardo Nixono palaikymo dėl aktyvių Filipinų lyderio pasisakymų prieš komunizmą (Osborne 2004: 239). Nepaisant tarptautinės paramos, padėtis vidaus politikoje kasmet darėsi vis sudėtingesnė. Lūžio tašku tapo 1972 m. paskelbta karo padėtis, kuriai pirminis visuomenės palankumas kilo dėl lyderio manipuliacijos tradicinėmis filipiniečių vertybėmis, tokiomis kaip pagarba vyresniesiems ir autoritetui (Nadeau 2002: 102). Diktatūra, persmelkta milžiniškų korupcijos mastų ir JAV užsienio bei ekonominių interesų tenkinimo, palaipsniui pradėjo neigiamai veikti visuomenę, puoselėjusią idealistinę nepriklausomos valstybės viziją. Dėmesys Katalikų bažnyčiai ir jos potencialui politinėje arenoje atsirado netrukus po bažnyčios hierarchų pasipriešinimo ir jiems pradėtų taikyti represijų. Nesėkmingi Ferdinando Marcosa bandymai papirkti dvasininkus, o jo žmonos Imeldos Marcos popiežiui siųstas prašymas „užtildyti“ kardinolą (Hodder 2002: 57) visuomenei suteikė galimybę sulaukti palaikymo iš taip pat represijas patiriančios įtakingos institucijos. Katalikų bažnyčia sudėtingu valstybei laikotarpiu sutelkė visuomenę, išlaikydama pagarbą žmogui ir tapdama „vargšų ir represuojamųjų pagrindiniu balsu“ (Nadeau 2008: 89). Šis momentas atskleidė pokolonijinės politikos vystymosi kryptį ir teigiamų pokyčių galimybę futuristinėje perspektyvoje.

Nors 1972 m. paskelbta karo padėtis pagilino socialinę atskirtį tarp elito ir varguomenės, sudariusios didžiąją visuomenės dalį, ir paskatino vis didėjančią nepasitenkinimą plečiama Ferdinando Marcosa įtaka, tačiau šių politinių realiųjų laikotarpiu atsirado bendras vardiklis,

leidęs suvienyti fragmentišką visuomenę. Kaip pabrėžia Homi K. Bhabha, „mimikrinis“ kolonijinės tvarkos atkartojimas yra pasmerktas žlugti dėl negebėjimo tapti originalu, o tai patvirtina XX a. 8 deš. Filipinuose atgimusi Komunistų partija, atskleidusi Ferdinando Marcoso valdymo metodų silpnybes, sparčiai plėsdama savo regioninę galią ir karinį sparną – Naująją žmonių armiją (*New People's Army*) / (*NPA*) (Osborne 2004: 240). Paradoksalu, bet antikomunistiškai nusiteikusiai ir su JAV parama aktyviai šią politiką plėtojusio Ferdinando Marcoso režimas valdymo laikotarpiu susidūrė su nauju pavidalu atgimstančia kairiųjų ideologija, į savo gretas patraukusia vis daugiau piliečių. Ericas Hobsbawmas atskleidžia šiuolaikinę kairiųjų judėjimų tendenciją „tapti ne tik nacionaliniais, bet ir nacionalistiniais“ (Anderson 2006: 2). Šis ypatumas įgalina kairiosios minties plėtrą antikolonijiniuose judėjimuose, pabrėžiant ne vien visa apimančią šių judėjimų kryptį, bet ir nacionalinės kultūros reikšmę juose. Tad Ferdinando Marcoso akistata su kairiaisiais judėjimais atskleidė „mimikrinės“ tvarkos ribotumą – nors kolonialistinė strategija buvo tęsiama, tačiau adaptacijos prie aplinkos stoka paskatino pasipriešinimą jai. Homi K. Bhabha pabrėžia, kad iš tiesų „mimikrija“ potencialiai „dekonstruoja kolonijinį diskursą“ (Hiddleston 2009: 119). Šios ambivalentiškos būsenos rėmuose atsirandantis revoliucinis potencialas išlaisvinimo teologijos atveju sudaro sąlygas kurtis hibridinei būsenai. Ši būseną gali būti tapatinama su erdve, kurioje vystosi priešprieša tarp kolonialisto ir kolonizuotojo (Hiddleston 2009: 119). Hibridiškumas tampa efektu, kultūriškai asimilijuojančiu kolonizuotąjį, bet tuo pačiu metu smukdančiu primestos kultūros autoritetą (Hiddleston 2009: 120). Išlaisvinimo teologija Filipinuose iškilo kaip 1972 m. paskelbtos karo padėties rezultatas, paskatinęs dar didesnę priešpriešą tarp valdžios ir piliečių, bet ir įgalinęs susiskaldžiusios visuomenės susivienijimą.

Benedictas Andersonas vieningą fragmentiškos visuomenės raišką grindžia tautos, kaip įsivaizduojamos politinės bendruomenės, suvokimu. Pasak jo, nepriklausomai nuo valstybėje vyraujančio išnaudojimo ir neteisybės, tauta atsiskleidžia kaip bendruomenė broliškoje perspektyvoje, kurioje milijonai žmonių gali susitelkti ir netgi pasirinkti mirtį dėl ribotos ir įsivaizduojamos tautos (Anderson 2006: 7). Šis argumentas leidžia suvokti nacionalizmą kaip solidarios ir vienakryptės visuomenės rezultatą. Nepaisant Katalikų bažnyčios, kaip ideologinio vedlio, misijos tautos išsivadavimo kontekste, taip pat svarbi kitų pilietinių susivienijimų raiška. Viena pagrindinių organizacijų – 1976 m. įkurtas Nacionalinis demokratinis frontas (*National Democratic Front*), suvienijęs įvairias institucijas ir bendruomenes – nuo komunistinių iki

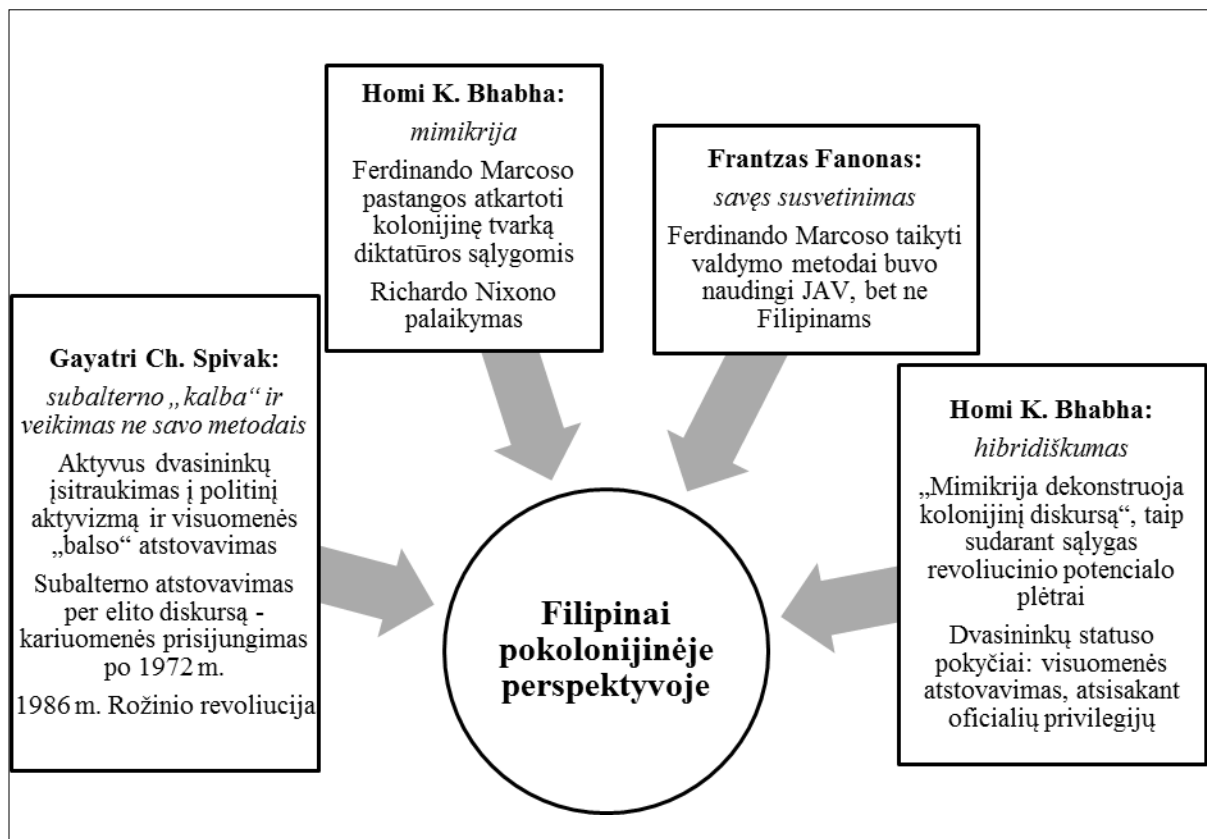
religinių – ir paskelbęs 14 punktų programą, kurios pagrindiniai skatino: (1) filipiniečių susivienijimą ir bendrą pasipriešinimą JAV imperializmui, (2) revoliucinės kovos metodus, siekiant užtikrinti demokratiją, laisvę ir taiką (Davis 1989: 54). Pabrėžtina, kad Nacionalinis demokratinis frontas didžiausios paramos sulaukė iš Nacionalinio socialinių veiksmų sekretoriato (*National Secretariat for Social Action*) / (*NASSA*), dar kitaip žinomo kaip Filipinų Caritas, kurio fondo lėšas pagrinde kuravo leftistai, atitinkamai įgyvendinantys proleftistines programas (Casper 1995: 153-154). Šis sąryšis – vienas iš pavyzdžių, leidžiančių suvokti kairiųjų idėjų plėtrą ir įtaką tuometinei Katalikų bažnyčiai, reprezentavusiai subalterną. Taip pat verta paminėti Mindanao saloje, kurioje iš 12 mln. gyventojų netgi 5 mln. yra musulmonai, 1969 m. musulmonų įkurtą Moro nacionalinį išsilaisvinimo frontą (*Moro National Liberation Front*) / (*MNLF*), kuris priešinosi Ferdinando Marcos politikai, nukreiptai prieš musulmonus ir skatinusiai jų žudynes (Davis 1989: 44). Tad revoliucinis potencialas apjungė įvairias visuomenės grupes, jutusias prezidento įtvirtinamą piliečių engimo modelį. Šiuo atveju Filipinai gali būti traktuojami išskirtinai dėl išlaisvinimo teologijos sąryšio su musulmonų pasipriešinimo grupėmis, kurių ryškiausia buvo MNLF.

Frantzas Fanonas yra įsitikinęs, kad „nacionalinė revoliucija privalo būti socialistinė“, todėl, jo nuomone, būtent paprasti piliečiai, o ne siauras ir privilegijuotas elito ratas, tampa jėga, įgalinančia šios revoliucijos potencialą (Hiddleston 2009: 38). Visgi piliečių ir elito santykis yra neabejotinai svarbus, o jo svarbą pagrindžia Gayatri Chakravorty Spivak, teigdama, kad subalternas gali būti „išgirstas“, jei veikia ne savo metodais, o, pavyzdžiui, per elito diskursą (Hiddleston 2009: 73). Jeigu subalternas priklausomybė nuo elito yra įtvirtinta prigimtinio modelio pavidalu, jos dekonstravimas suteikia galimybę subalternui per elito įvaizdį atstovauti savo poziciją. Šios idėjos realus įgyvendinimas Filipinų atveju pastebimas bažnyčios ir kariuomenės – privilegijuotų institucijų Filipinuose – pokyčiais iki 1972 m. karo padėties ir po jos. Nors pirmaisiais metais atrodė, kad išplėstas kariuomenės vaidmuo išryškino jai suteiktas privilegijas, tačiau elitine institucija tapusi kariuomenė susirūpino savo teisių pagrįstumu ir pradėjo kritikuoti Ferdinandą Marcosą dėl kariuomenės politizavimo, argumentuojant, kad dauguma karininkų pradėti vertinti tik dėl jų lojalumo prezidentui, o ne karinio pasirengimo ir profesionalumo (Casper 1995: 183). Neigiamas kariuomenės požiūris į lyderio politiką ir jos žalą kariuomenei kaip institucijai, paskatino kariuomenės solidarizaciją su kitomis reformistų grupėmis. Įtakingų institucijų – Katalikų bažnyčios ir kariuomenės – įtaka režimo legitimumui

buvo nepaneigiamai svarbi, tad jų solidarizacija su varguomene ir bendras pasipriešinimas lėmė išlaisvinimo teologijos, kaip revoliucijos, sėkmę.

Intelektualinio antikolonijinio pasipriešinimo dinamika taip pat neatsiejama nuo studentų, kaip aktyvios ir pažangios kritinės masės. Didelė dalis studentų, siekdami socialinių ir ekonominių pokyčių šalyje, įsijungė į kairiuosius judėjimus ir reorganizavo Komunistų partiją (Nadeau 2008: 77). Dauguma jų buvo idealistai, veikiami jaunatviško maksimalizmo ir kilę iš aukštesniosios ar vidurinėsios klasės šeimų. Viena pagrindinių priežasčių, lėmusi studentų įsijungimą į šiuos judėjimus, buvo gąsdinanti statistika, atskleidusi itin didelį nedarbingumo lygį tarp aukštąjį mokslą baigusių jaunuolių (Parsa 2004: 118). 1970 m. įvyko pirmoji valstybinio lygio studentų demonstracija, leidusi į studentus pažvelgti kaip į mobilizuotą gebančią grupę (Parsa 2004: 118-119). Protestai, nukreipti prieš prezidentą ir pirmąją poniją, atskleidė studentų nepasitenkinimą esama padėtimi ir ją palaikančiu lyderiu. Suvokdami plataus masto pasipriešinimo būtinybę, studentai pradėjo aktyviai jungtis į įvairias organizacijas, pasisakančias už demokratinę ir suverenią valstybę. Viena pagrindinių organizacijų – Judėjimas už demokratinį Filipinus (*Movement for Democratic Philippines*), apjungęs studentus, darbininkus ir valstiečius, bei 1970 m. netgi suorganizavęs susitikimą su prezidentu aptarti socialinių pokyčių būtinybę ir galimybes (Parsa 2004: 119). Vis dėlto šis susitarimas nebuvo įgyvendintas, o politinis konfliktas eskalavosi dar aktyviau, vyriausybei pradėjus įgyvendinti platesnio masto represijas. Studentai buvo vieni aktyviausių dalyvių įvairiuose maršuose ir demonstracijose, kurių šūkiu buvo tokie kaip „Ilgo gyvenimo darbininkams! Ilgo gyvenimo valstiečiams!“, sutelkęs 20 tūkst. protestuotojų, ir po dviejų savaičių 6 tūkst. žmonių apjungęs „Varguolių maršas prieš imperializmą, feodalizmą ir fašizmą“ (Parsa 2004: 120-121). Šie protesto raiškos būdai, mobilizavę mases, tapo viena pagrindinių priežasčių, lėmusių karo padėties įvedimą. Nors karo padėtis buvo išties veiksminga valdžios priemonė protestų slopinimui, kadangi dauguma studentų buvo areštuoti, tačiau šis efektas buvo trumpalaikis, nes po Benigno Ninoy Aquino nužudymo kilo naujos masinės protestų bangos (Parsa 2004: 123). Šis įvykis iššaukė kardinalius pokyčius, kurių vieni pagrindinių – Ferdinando Marcosu nuvertimas ir Benigno Ninoy Aquino žmonai Corazon Aquino 1986 m. atitekęs prezidento postas, kuri buvo remiama itin plačios koalicijos: studentų, miesto vidurinėsios klasės, bažnyčios, kariuomenės ir ekonominio elito, prieštaravusio diktatoriškoms strategijoms (North 2013: 178). Tad Katalikų

bažnyčios pozicija subalterno atžvilgiu ir pasirinkimas jį reprezentuoti, derinamas solidarios visuomenės kontekste, tapo kertiniu momentu, įgalinusių pokyčius valstybėje.

6 pav. Filipinai pokolonijinėje perspektyvoje

3.3. Katalikų bažnyčios pokyčiai ir vaidmuo šiuolaikiniuose Filipinuose

Katalikų bažnyčia po Ferdinando Marcos nuvertimo išliko įtakinga visuomenės nuomonės formuotoja ir naujosios valdžios šalininkė. Tačiau palaipsniui kintanti bažnyčios pozicija dėl Corazon Aquino valdymo metodų (ne)tinkamumo 1987 m. diferencijavosi dviem kryptimis: tiesiogiai atsitraukdama iš politinės arenos, bažnyčia netiesiogiai veikė pasauliečius ir skatino jų įsitraukimą į politinį aktyvizmą, aktyviai kritikuodama prezidentės valdymą dėl neištesėtų kampanijos pažadų ir neįgyvendintos socioekonominės reformos (Casper 1995: 150-151). Tad Katalikų bažnyčia veikė situaciją šalyje, nepaisant deklaruojamo atsitraukimo nuo politikos. Nors Corazon Aquino valdžia pilnai netenkino Katalikų bažnyčios ir varguomenės interesų, tačiau tam tikrais atvejais buvo teikiama parama jos režimui, siekiant užkirsti kariuomenės įtakos plėtrą (Casper 1995: 152). Ši kariuomenės ir bažnyčios priešprieša itin aktuali NPA perspektyvoje: Aquino administracija pradėjo bendradarbiauti su kariuomene, siekdama

numalšinti NPA, kuris buvo regimas kaip komunistinių idėjų generatorius, tačiau šiems pokyčiams prieštaravo Jaime Sinas ir kiti konservatyvios krypties vyskupai (Casper 1995: 153). Vis dėlto šie pokyčiai Katalikų bažnyčioje skatino jos susiskaldymą ir fragmentaciją, kadangi ne visi dvasininkai palaikė kairiuosius. Vyskupas Francisco Claveris į kairiuosius žvelgė kaip į sąjungininką, kuris, žlugus Marcoso režimui, nebėra reikalingas, todėl aktyviai pasisakė prieš kairiųjų pažiūrų atstovus savo bažnyčios bendruomenėje. Tad Katalikų bažnyčia palaipsniui pradėjo atsiriboti ne tik nuo politikos, bet ir nuo buvusių bendražygių, galimai siekdama išskirtinio ir privilegijuoto savo statuso sugrąžinimo.

Populistinio prezidento Josepha Estrada'os valdymo laikotarpis – kitas svarbus momentas šalies istorijoje. Populiarus aktorius 1998 m. laimėjo rinkimus, sulaukęs itin didelio palaikymo iš varguomenės: nors politikoje jis buvo žinomas kaip sėkmingas mažo San Chuano miestelio meras, tačiau iškovoti pergalę jam padėjo geraširdžių herojų vaidmenys filmuose bei šūkis „vargingiausiųjų draugas“ (Nadeau 2008: 104). Visgi nepaisant populistinių pažadų, šio prezidento valdymo laikotarpiu klestėjo politinis ir ekonominis chaosas. Teigiamas Josepha Estrada'os įvaizdis galutinai subliuško teisėsaugos institucijoms išsiaiškinus apie daugiau nei 8 mln. JAV dolerių kyšį, kurį prezidentui davė nelegalūs lošimų sindikatai (Nadeau 2008: 105). Šis įvykis tapo kertiniu momentu, suteikusiu Katalikų bažnyčiai galimybę dar kartą įrodyti savo autoritetą. 2001 m. Katalikų bažnyčios inicijuota Antroji žmonių galios revoliucija (*People Power Revolution 2*), nukreipta prieš korumpuotą lyderį, sujungė įvairias visuomenės grupes – verslą, žiniasklaidą, kariuomenę, biurokratus (Robinson 2012: 110) – ir prisidėjo prie tolesnės pilietinės visuomenės ir politinės kultūros formacijos. Kritiniu momentu įrodyta pagarba žmogui ir visuomenės interesų atstovavimas, įsitraukiant į politiką, suteikė bažnyčiai išskirtinio statuso išlaikymą valstybėje.

Nors išlaisvinimo teologija, įsigalėjusi Filipinuose Ferdinando Marcoso valdymo laikotarpiu, o po jo nuvertimo toliau aktyviai eskalavusi šalies skaudulius viešajame diskurse, atskleidė bažnyčios įtaką visuomeninėje ir politinėje plotmėse, skatina pažvelgti į šiandien nuslopusį politinį aktyvizmą, kuris yra susijęs su 2016 m. išrinktu nauju prezidentu Rodrigo Duterte. Šis politikas, rinkiminiuose pažaduose palietęs šaliai opias problemas ir pabrėžęs savo patirtį Davao,

kuri gali būti dalinai laikoma Filipinų sėkmės istorija,²⁰ atvirai deklaravo norą bet kokiomis priemonėmis padėti Filipinams išbristi iš šalį ištikusios krizės. Nusikaltimų ir giliai įsišaknijusios korupcijos panaikinimas bei būsimas karas su narkotikų karteliais suteikė viltį milijonams filipiniečių, balsavusių už naująjį lyderį. Visuomenės palaikymas ir bažnyčios tyla tapo pagrindiniais veiksniais, įgalinusiai tolesnį radikalių prezidento vizijų įgyvendinimą realybėje. Šiandien lyderis savo galią ir politikos efektyvumą matuoja žuvusių narkomanų kaštais. Michael Foucault teigimu, viduramžiais vieša fizinė bausmė buvo populiari priemonė, suteikusi galimybę viešai pademonstruoti valdovo galią,²¹ mirčių kaštais kuriant lyderio autoritetą, tačiau šiuolaikiniame pasaulyje šis reiškinys privalo būti uždraustas (Foucault 1998: 23). Rodrigo Duterte, įtraukdamas visuomenę į žudymo konvejerį, skatina piliečius paminti moralinius principus, žudymą įtvirtindamas kaip pateisinamą veiklą, ir mesdamas iššūkį katalikiškoms doktrinoms.

Paradoksalu, tačiau įstatymais neribojama mirties bausmė klesti katalikiškoje valstybėje, o Katalikų bažnyčios nuomonė mirties bausmės klausimu pateikiama kaip neigiama.²² Atviro Katalikų bažnyčios pasisakymo prieš mirties bausmę nėra, tačiau nuolat pabrėžiamas galimas kitų būdų pasirinkimas, siekiant atpirkti kaltę. Tad Rodrigo Duterte, bausmės metodais kuriantis savo, kaip autoritetingo lyderio, įvaizdį, kuria tam tikrą priešpriešą tikėjimui ir smukdo Katalikų bažnyčios įtaką šalyje. Katalikų bažnyčia Filipinuose šiandien tampa suskaldyta institucija,²³ negebančia priimti vieningų sprendimų, lemiančių jos polinkį į chaosą. Prisidengęs idealistiniu populizmu ir utopinės valstybės kūrimo poreikiu, Rodrigo Duterte baudžia tiek visuomenę, tikinčią juo, tiek bažnyčią, nesiūlančią adekvačių narkomanijos problemos sprendimo alternatyvų. Katalikų bažnyčios tyla ir kai kurių kunigų pritarimas Rodrigo Duterte politikai yra

²⁰ Whaley Floyd, *Welcome to Davao, the Philippine Leader's Town: „No Smoking, No Crime“*. The New York Times, 2016 m. birželio 16 d.

Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2016/06/17/world/asia/philippines-davao-duterte.html>> [Žiūrėta: 2018.03.16].

²¹ Gavėnaitė Aušra, *E. Durkheimio ir M. Foucault idėjos sintetinėje D. Garlando bausmės teorijoje*. Kriminologija: Sociologija. Mintis ir veiksmai 2008/2 (22), p. 129.

Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/viewFile/6062/4970>> [Žiūrėta: 2018.03.15].

²² United States Conference of Catholic Bishops, *The Church Anti-Death Penalty Position*.

Prieiga per internetą: <<http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/death-penalty-capital-punishment/catholic-campaign-to-end-the-use-of-the-death-penalty.cfm>> [Žiūrėta: 2018.03.15].

²³ Baldwin Clare, Serapio Jr Manolo, *Once-powerful Philippines Church divided, subdued over drug killings*. Reuters, 2016 m. spalio 12 d.

Prieiga per internetą: <<http://www.reuters.com/article/us-philippines-duterte-church-insight-idUSKCN12A07Y>> [Žiūrėta: 2018.03.16].

vieša šios religinės institucijos kapituliacija socialiai jautriai visuomenei laikotarpiu. Katalikų bažnyčia, diskredituodama save, leidžia Filipinams tapti katalikiškos valstybės, kurioje klesti prievartos, žiaurumo ir nebaudžiamumo principai, fenomenu. Šis pokolonijinio diskurso pavyzdys atskleidžia postmodernizmo epochoje vykstančius dvasinių orientyrų pokyčius, kuriuose krikščioniškas dogmatizmas, keletą šimtmečių aktyviai formavęs ir veikęs Filipinų kultūrą, šiandien koegzistuoja su sekuliarizmu dabartinio lyderio politikoje.

4. SOCIALIAI ORIENTUOTAS VIETNAMO BUDIZMAS IR IŠLAISVINIMO TEOLOGIJA FILIPINUOSE: SKIRTUMAI IR SĄLYČIO TAŠKAI

Paskutinioji magistro darbo dalis yra skirta socialiai orientuoto Vietnamo budizmo ir išlaisvinimo teologijos Filipinuose skirtumų ir sąlyčio taškų kontekstualizacijai. Religijos ir visuomenės santykių raidai didelę įtaką daro tradicijos, vertybės ir kultūrinės normos, būdingos konkrečiai visuomenei. Visgi svarbu pabrėžti, kad šio santykio dinamika kinta nuolatinėje istorinių ir politinių pokyčių tėkmėje, o kritiniais šaliai momentais religija dažnai tampa „minkštąja galia“, gebančia sutelkti visuomenę ir veikti šalies vidaus bei užsienio politiką. Šioje dalyje lyginami socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos ypatumai, jų formavimosi aplinkybės ir sąlygos, lėmusios religinių institucijų virsmą politiškai angažuotais manifestais. Lyginamoji perspektyva apima istorinius, kultūrinius, institucinius ir visuomeninius aspektus, atskleidžiančius socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos įsitraukimo į politiką ir jų raiškos visuomenėje panašumus ir skirtumus.

Visų pirma, pagrindinis socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos panašumas – aktyvus įsitraukimas į bendruomeninį ir politinį gyvenimą, siekiant geresnės santvarkos valstybėje. Tiek budizmas Vietname, tiek katalikybė Filipinuose įgavo absoliučiai naują raišką, vienuoliams ir kunigams iš pasyvių visuomenės narių tapus aktyviais veikėjais, prisidėjusiais prie bendrojo gėrio kūrimo ir neapleidusiais visuomenės itin sudėtingu laikotarpiu. Tiek Vietname atsiradęs socialiai orientuoto budizmo fenomenas, tiek iš Lotynų Amerikos atkeliavusi ir Filipinuose įsitvirtinusi išlaisvinimo teologija pasižymėjo išskirtiniu religijos prisitaikymu visuomeninėje sferoje – glaudus religijos ir visuomenės ryšys tapo būtinybe sunkių socialinių sąlygų akivaizdoje. Tokiu būdu budizmas ir katalikybė įgavo naują – religijos kaip mesijo nepriklausomoje valstybėje – įvaizdį.

Vis dėlto socialiai orientuoto budizmo ir išlaisvinimo teologijos raiškos priežastys yra skirtingos. Socialiai orientuotas budizmas išvelgia kančios ir priespaudos elementus neteisingose struktūrose, iš kurių, pasak jo pradininkų, privalu išsivaduoti. Nors socialiai orientuotas budizmas yra gana fragmentuotas dėl išsiskiriančių jo pradininkų nuomonių dėl taikių ar radikalių metodų pasitelkimo, tačiau pagrindinis tikslas atskleidžia išsivadavimo iš kolonializmo palikimo nacionalinės valdžios struktūrose būtinybę. Socialiai orientuoto budizmo koncepcijos įvairialypiškumas ir fragmentacija leidžia į ją pažvelgti kaip į nevienalytį darinį, kuris yra

paveikus socialiniams veiksniams, – būtent skirtingos Thich Nhat Hanho, Thich Tri Quango ir Thich Tam Chau patirtys lėmė nevienodą to paties religinio fenomeno raišką. Thich Tri Quangas, ankstyvuojų gyvenimo laikotarpiu prisijungęs prie Indokinijos komunistų partijos, palaikė socialistinių idėjų sklaidą, o revoliuciją vertino kaip vieną geriausių būdų, galinčių panaikinti skurdą ir neteisingumą. Šiuo savo požiūriu jis yra artimas išlaisvinimo teologijos mąstytojams, regėjusiems revoliuciją kaip sėkmės garantą. Nors kairieji mokslininkai tikina, kad Thich Tri Quangas buvo taikus religinis lyderis, siekęs demokratijos ir kuo greitesnės karo pabaigos,²⁴ tačiau jo komunistinė tapatybė vis dar sukelia daug kontroversiškų diskusijų tarp Vietnamo karo tyrinėtojų. Visiškai priešingai vertinamas oficialus budistų lyderis Pietų Vietname – Thich Tam Chau, kuris pats būdamas pabėgėlis iš Šiaurės Vietnamo, nuosekliai atstovavo konservatyviąją socialiai orientuoto budizmo kryptį, panašią į jo pradininko Thich Nhat Hanho, ir užsiėmė taikos sklaida kolonializmo ir pilietinio karo nualintoje visuomenėje. Tad socialiai orientuoto budizmo dinamikai ir raiškai didelę reikšmę turėjo asmenybės, kurių asmeninės patirtys tapo esminiu aspektu, ne tik padėjusiu telkti panašiai mąstančius piliečius, bet ir dalinai skaldžiusiu visuomenę.

Skirtingai nei socialiai orientuotas budizmas, pasižymėjęs nevienalytiškumu ir opozicinėmis jėgomis, išlaisvinimo teologija yra išskirtinė dėl integralaus bažnytinės institucijos ir pasauliečių santykio. Išlaisvinimo teologija, traktuodama skurdą kaip blogį, skirtingai nei socialiai orientuotas budizmas, nemato taikių galimybių jį įveikti, tačiau visuomenės parama ir pagalba yra būtina, siekiant revoliucinių esamos santvarkos pertvarkų. Kova su skurdu yra įgyvendinama socialiniais ir politiniais metodais: aktyviai demonstruojant nepasitenkinimą esama valdžia ir sistema, siekiant pašalinti iš pagrindinių postų korumpuotą politinį elitą, represijas palaikančią valdžios aparatą ir kitus neigiamą įtaką valstybės vystymosi procesams darančius veiksniai. Visgi nors išlaisvinimo teologija yra vertinama kaip vieninga religinė srovė, kuri Katalikų bažnyčios dogmose atranda vietos socialistinio mokymo metodams ir juos užpildo, tačiau tai sukelia Katalikų bažnyčios ir išlaisvinimo teologijos prieštaravimą, taip pat iš dalies neigiamai veikiančią visuomenės požiūrį į šią religinę srovę. Verta atkreipti dėmesį į Filipinuose, Mindanao saloje, įsikūrusią gausią musulmonų bendruomenę, kuri taip pat aktyviai priešinosi Ferdinando

²⁴ McAllister James, „*Only Religions Count in Vietnam*“: *Thich Tri Quang and the Vietnam War*. *Modern Asian Studies*, Vol. 42, No. 4 (Jul., 2008), p. 751.

Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/20488040?seq=1#page_scan_tab_contents> [Žiūrėta:2018.04.05].

Marcoso režimui ir siekė įkurti nepriklausomą valstybę. Nors prezidentas kreipėsi į įvairias musulmoniškas valstybes, ieškodamas galimų konflikto su MNLF sprendimų būdų, pasiekti susitarimai buvo nesėkmingi²⁵. Be to, šiuos musulmonų ir prezidento nesutarimus žymėjo ne katalikų pabrėžtos netinkamos socialinės sąlygos, smukdžiusios tautos gyvenimą, bet nuslopinta galimybė Mindanao salos vietiniams gyventojams – morams – įkurti savo valstybę. Tad išlaisvinimo teologijos kontekste musulmonai neprisidėjo prie katalikų siekiamos socialinės pertvarkos, o tik kurstė šalyje chaosą, atkreipdami dėmesį tik į sukilėlių siekius, o ne bendrą šalies gerbūvį. Visgi Mindanao salos gyventojų maištas yra dalinai suprantamas dėl religinės autentikos, išskiriančios šią salą iš kitų šalies teritorijų, – nors ispanai stengėsi šioje saloje įtvirtinti katalikybę, tačiau vietinės musulmonų bendruomenės niekada nepripažino ispanų režimo autoriteto²⁶. Prie nepriklausoma valstybės dalimi save laikančių morų keliamo chaoso aktyviai prisidėjo ir Kristaus bažnyčia (*Iglesia ni Cristo*) / (*INC*), sekta, turinti milijonus sekėjų Filipinuose. *INC* remiami kandidatai ne sykį laimėjo rinkimus, tarp jų – tiek Ferdinandas Macosas, tiek šiandieninis lyderis Rodrigo Duterte²⁷. Visgi nors dauguma filipiniečių save įvardija katalikais, *INC* nėra vienintelė populiarė sekta, bažnyčios mokymą interpretuojanti skirtingai nei visuotinė Katalikų bažnyčia. Filipinuose taip pat klesti charizmatinis El Shaddai judėjimas, kurio nariams save priskiria net 10 proc. šalies gyventojų (~ 9 mln.)²⁸. El Shaddai reikšmingai prisidėjo prie Josepha Estarados pergalės prezidento rinkimuose – šį kandidatą rėmė tiek *INC*, tiek El Shaddai, o pastarojo judėjimo narys Mike’as Velarde’as netrukus tapo išrinkto prezidento dvasiniu patarėju, be to, El Shaddai remiama varguomenė buvo sutelkta į vieningą pasipriešinimą Katalikų bažnyčios organizuojamiems protestams prieš Josepha Estradą 2001 m.²⁹. Tad nepaisant katalikiškos valstybės įvaizdžio tarptautinėje arenoje, galima teigti, kad tiek Filipinuose egzistuojančios populiaros sektos, tiek Katalikų bažnyčia, tiek musulmonų

²⁵ Political Economy Research Institute, Modern Conflicts: Conflict Profile, *Philippines (Moros) (1972-)*. Prieiga per internetą: <<http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/Philippines1.pdf>> [Žiūrėta: 2018.04.22].

²⁶ Cornelio Jayeel, *How the Philippines Became Catholic*. Christianity Today, 2018-03-09.

Prieiga per internetą: <<https://www.christianitytoday.com/history/2018/february/philippines.html>> [Žiūrėta: 2018.04.23].

²⁷ Mangunay Kristine Felisse, *INC backs Duterte, Marcos*. Philippine Daily Inquirer, 2016-05-05.

Prieiga per internetą: <<http://newsinfo.inquirer.net/783270/inc-backs-duterte-marcos>> [Žiūrėta: 2018.04.22].

²⁸ *El Shaddai and the Charismatic Transformation of Philippine Catholicism*.

Prieiga per internetą: <<https://www.catholicsandcultures.org/philippines/el-shaddai-and-charismatic-catholicism>> [Žiūrėta: 2018.04.23].

²⁹ Pew Research Center, *Historical Overview of Pentecostalism in Philippines*. 2006-10-05.

Prieiga per internetą: <<http://www.pewforum.org/2006/10/05/historical-overview-of-pentecostalism-in-philippines/>> [Žiūrėta: 2018.04.23].

bendruomenės yra ganėtinai politizuoti ir itin skirtingas idėjas atstovaujantys institutai. Ne tik socialinės ir ekonominės sąlygos šalyje, bet ir politiniai motyvai įvairių religinių doktrinų rėmuose leidžia suprasti, kaip Lotynų Amerikoje atsiradusi išlaisvinimo teologija prigijo Filipinuose.

Visų antra, tiek socialiai orientuotas Vietnamo budizmas, tiek išlaisvinimo teologija Filipinuose savo veikimo būdu sugebėjo šalyje dominuojančią religiją paversti neoficialia, tačiau visuomenei priimtina institucija, vidaus politikos „minkštąja galia“. Nors aptariamai religiniai fenomenai šalyse įsigalėjo palaipsniui, o didžiausią įtaką jų raiškai padarė kritinės socialinės aplinkybės, tačiau religinių institutų santykis su politinėmis ir kultūrinėmis institucijomis šalyje vis stiprėjo. Ši abipusę ryšį įtvirtino prie socialiai orientuoto budizmo iškilimo Vietname aktyviai prisidėjusi Suvienytoji budistų bažnyčia, o Katalikų bažnyčios Filipinuose įsitraukimas į visuomeninius procesus sudarė sąlygas atsiskleisti katalikiškai tapatybei jautrių politinių klausimų akivaizdoje išlaisvinimo teologijos rėmuose. Paradoksalu, tačiau Suvienytoji budistų bažnyčia, savo pavadinimu skleidusi vienybės žinią budistiniame pasaulyje, iš tiesų buvo itin fragmentuotas visuomenės grupės telkusi organizacija, atspindėjusi įvairialypę idėjų ir požiūrių visumą. Šią diferenciaciją patvirtina didelį sekėjų būrį sutelkę įvairių kryptių budistų vienuoliai – nors oficialus Pietų Vietnamo budistų lyderis buvo Thich Tam Chau, tačiau jo telkiami vienuoliai ir pasauliečiai vis dėlto nesudarė kritinės masės. Tuo tarpu Filipinuose Katalikų bažnyčia išliko ganėtinai vieninga jėga, gebėjusia apjungti įvairias visuomenės grupes, nors pasipriešinimas Ferdinando Marcoso režimui buvo pastebimas ne tik tarp katalikų, bet ir musulmonų ir kitų denominacijų. Nepaisant aktyvių demonstracijų, inicijuotų Katalikų bažnyčios ir nukreiptų prieš autoritarinio lyderio valdymą, visuomenėje gana plačiai nuvilnijo palaikymo prezidentui banga iš populiarių sektų. Tad galima teigti, kad susiskaldymas visuomenėse buvo skirtingo pobūdžio: Pietų Vietname – vidinis: skirtingai mąstančios visuomenės grupės, kurios vieningai priešinosi Ngo Dinh Diemo režimui, telkėsi palei Suvienytąją Vietnamo budistų bažnyčią, Filipinuose – išorinis: nors pasipriešinimas autoritariniams lyderiams – tiek Ferdinandui Marcosui, tiek Josephui Estradai – buvo inicijuotas vieningos Katalikų bažnyčios, tačiau pasipriešinimo judėjime svarbų vaidmenį užėmė musulmonai, turėję suverenios valstybės ambiciją ir viziją. Be to, nors Katalikų bažnyčia visuomet užėmė svarbią vietą Filipinuose, tačiau išlaisvinimo teologijos kontekste atsiskleidė krikščionišku pagrindu susikūrusių sektų vaidmuo valstybės politiniame ir kultūriniame

gyvenime. Tad Suvienytosios budistų bažnyčios ir Katalikų bažnyčios instituciniai vaidmenys gali būti vertinami nevienareikšmiškai, pabrėžiant fragmentaciją aptariamų religinių institucijų viduje ir išorėje.

Visų trečia, nors aptariamų religijų, kaip kultūriškai determinuotų struktūrų, įtaka pokyčiams valstybėje ir visuomenėje yra nepaneigiama, dabartinė religijos padėtis Vietname ir Filipinuose gali būti vertinama nevienodai. Kultūrinis kontekstas leidžia perprasti sąlygas, įgalinančias religijos veikimo būdą, būdingą vienai bendruomenei, tačiau visiškai nepriimtina kitai. Nors šiandien Vietname akcentuojama religijos laisvė (2013 m. Vietnamo Socialistinės Respublikos Konstitucijos 2 skirsnis, 24 straipsnis: 1, 2, 3)³⁰, o Filipinuose pabrėžiamas valstybės ir religijos atskyrimas (1987 m. Filipinų Respublikos Konstitucijos 2 skirsnis, 6 straipsnis)³¹, tačiau reali situacija atskleidžia Konstitucijoje pateiktų teiginių ir tikrovės neatitikimą. Vietnamas – tai viena iš penkių komunistinių valstybių pasaulyje, kurios Konstitucijoje pabrėžiamas religijos laisvės principas yra labiau teorinis nei praktinis. Komunistinis valdžios aparatas varžo įvairių religijų vaidmenį ir plėtrą valstybėje, suvokdamas religijos, kaip visuomenę telkiančios jėgos, potencialą. Nors budizmas yra pateikiamas kaip istorijos tėkmėje susiformavusi ir teigiamai šalį veikusi tradicija, tačiau šiandien minimalūs santykiai su Suvienytąja budistų bažnyčia yra palaikomi veikiau dėl revoliucinio potencialo baimės, nei realaus noro bendradarbiauti. Filipinų atveju bažnyčios ir valstybės santykis neatitinka Konstitucijoje išreikšto valdžių padalijimo principo. Katalikų bažnyčios ir šalies valdžios dualumas, šioje valstybėje įtvirtintas jau nuo ispanų kolonializmo, puikiai atsiskleidžia ir šiandieninėje vidaus politikoje: Filipinai vis dar yra vienintelė valstybė pasaulyje, be Vatikano, kurioje nėra įteisintas skyrybų įstatymas, o abortai, eutanazija ir homoseksualių asmenų santuokos yra nelegalios³². Šiandien Rodrigo Duterte aktyviai siekia sumažinti Katalikų bažnyčios autoritetą valstybėje, aršiai kritikuodamas tiek popiežių, tiek kunigus³³ bei siekdamas įtvirtinti katalikiškoms dogmoms prieštaraujančius

³⁰ The Constitution of the Socialist Republic of Vietnam. Prieiga per internetą: <http://www.constitutionnet.org/sites/default/files/tranlation_of_vietnams_new_constitution_enuk_2.pdf> [Žiūrėta: 2018.04.26].

³¹ The Constitution of the Republic of the Philippines. Prieiga per internetą: <<http://www.officialgazette.gov.ph/constitutions/1987-constitution/>> [Žiūrėta: 2018.04.26].

³² BBC, *Is Catholic Church's influence in Philippines fading?*, 2014-05-25.

Prieiga per internetą: <<http://www.bbc.com/news/world-asia-27537943>> [Žiūrėta: 2018.04.26].

³³ Morales Neil Jerome, *After Pope blessing, Duterte challenges abusive priests to 'showdown'*. REUTERS, 2017-01-20.

Prieiga per internetą: <<https://www.reuters.com/article/philippines-duterte-pope-int/after-pope-blessing-duterte-challenges-abusive-priests-to-showdown-idUSKBN1531OJ>> [Žiūrėta: 2018.04.26].

įstatymus³⁴. Visgi šis kontroversiškas Katalikų bažnyčios ir valdžios santykis šiuolaikiniuose Filipinuose įrodo, kad valstybėje gali atsirasti vietos diskusijai ir kritikai, kitaip nei Vietname, kuriame 2007 m. viešai išreikštas Thich Nhat Hanho prašymas „atskirti religiją nuo politikos ir politiką nuo religinių reikalų“ (London 2014: 144) nebuvo patenkintas.

PANAŠUMAI	
Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas	<ul style="list-style-type: none"> • Pokolonijinis kontekstas – kova su kolonializmo apraiškomis; • Aktyvus įsitraukimas į kultūrinį, visuomeninį ir politinį valstybės gyvenimą; • Religijos tapsmas reikšminga institucija šalies viduje ir už jos ribų.
Išlaisvinimo teologija Filipinuose	

7 pav. Socialiai orientuoto Vietnamo budizmo ir išlaisvinimo teologijos Filipinuose panašumai

	SKIRTUMAI			
	Raiškos priežastys	Raiškos būdai	Institucijos (ne)įvairialypiškumas	Vaidmuo šiandien
Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas	Kančių sukuria neteisingos struktūros	Taikaus pasipriešinimo koncepcija su revoliucinėmis alternatyvomis	Vidinis susiskaldymas Suvienytosios Vietnamo budistų bažnyčios rėmuose	Religija kaip tradicija, kurios veikimą ir raišką riboja komunistiniai naratyvai
Išlaisvinimo teologija Filipinuose	Pagrindinė blogio esmė – skurdas, bet sąlygas jo atsiradimui sudaro netinkama valdžia	Revoliuciniai metodai	Išorinis susiskaldymas (Katalikų bažnyčia vs. krikščioniškos sektos)	Katalikų bažnyčia – įtakinga institucija, kurios reikšmė kinta priklausomai nuo istorinės dinamikos ir sociokultūrinių procesų

8 pav. Socialiai orientuoto Vietnamo budizmo ir išlaisvinimo teologijos Filipinuose skirtumai

Religinių fenomenų raiška politinėje arenoje atskleidžia valstybės kultūrinę tapatybę, kuri pokolonijiniame kontekste įgyja išskirtinę reikšmę. Socialiai orientuotas budizmas Pietų Vietname ir išlaisvinimo teologija Filipinuose savo įsitraukimu į politiką leidžia pažvelgti į religinės ir politinės valdžių santykį pokolonijinėje perspektyvoje. Šis santykis, persmelktas patriarchalinio kolonijinio jungo tąsos, istorinės dinamikos ir išskirtinės subalterno

³⁴ Perper Rosie, *The Philippines' Duterte wants to legalize same-sex marriage but not divorce*. Business Insider, 2018-03-26. Prieiga per internetą: <<http://www.businessinsider.com/why-is-divorce-illegal-in-the-philippines-2018-3>> [Žiūrėta: 2018.04.27].

reprezentacijos, suteikia galimybę įvertinti skirtingose kultūrose vyravusias religijas kaip postkolonializmo raiškos rezultata.

Pasipriešinimas kolonijiniam jungui. Nors socialiai orientuotas budizmas Pietų Vietname dažnai tapatinamas su vienuolių politinėmis ambicijomis, tačiau pagrindinė šio religinio fenomeno misija – kova su tęstinėmis kolonializmo apraiškomis valstybėje. Filipinų atveju, katalikybė šalyje suklestėjo ispanų kolonializmo laikotarpiu, tačiau kritiniais nepriklausomybės dešimtmečiais šalyje įsigalėjusi išlaisvinimo teologija atskleidė visuomenės norą išsivaduoti ne tik iš skurdo, bet ir kolonijinio jungo. Pagrindine išlaisvinimo teologijos Filipinuose misija tapo pasipriešinimas neteisingsoms institucijoms ir struktūroms, siekiant užtikrinti geresnį varguomenės, patiriančios valdžios represijas, gyvenimą.

Dvasininkų ir vienuolių vaidmuo. Nors tiek Pietų Vietname, tiek Filipinuose religinių organizacijų hierarchai politiškai sudėtingu laikotarpiu tapo matoma ir svarbia visuomenės dalimi, tačiau jų vaidmuo šiose valstybėse – skirtingas. Pietų Vietname vienuoliai iš visuomenės atskirtųjų tapo aktyviais viešosios nuomonės formuotojais, prisiėmusiais atsakomybę už subalterno reprezentaciją šalyje. Paradoksalu, tačiau skirtingai nei Pietų Vietname, kuriame vienuoliai įgavo išskirtinį vaidmenį valstybėje, atstovaudami visuomenės interesus, Filipinuose kunigai prarado iki tol privilegijuotą savo statusą, patys tapdami atstumtaisiais. Dauguma dvasininkų, įsitraukdami į politinį aktyvizmą, tikėjosi padėti „bebalsei“ visuomenei būti išgirstai, tačiau tai iššaukė valdžios nepasitenkinimą tokiu dvasininkų matomumu šalyje. Nepaisant statuso praradimo, Katalikų bažnyčia įgavo didelį visuomenės pasitikėjimą, leidusį sėkmingai įgyvendinti 1986 m. revoliuciją.

Pasauliečių vaidmuo. Pietų Vietname pagrindiniai visuomenės sluoksniai, aktyviai prisidėję prie protestų, buvo vienuoliai ir studentai. Pagrindinė visuomenės dalis, Filipinuose skatinusi protestus, – varguomenė, kariuomenė, studentai ir kunigai. Šis faktas atskleidžia neatsiejamą religijos, kaip judėjimo, santykį ne tik su dvasininkais ir bažnyčios hierarchais, bet ir su pažangia ir kritine valstybės mase – intelektualiu jaunimu, studentais. Visgi Filipinų atveju svarbus kariuomenės vaidmuo, įgalinęs pastarosios institucijos, varguomenės ir Katalikų bažnyčios solidarizaciją, lėmusią išlaisvinimo teologijos, atsiskleidusios revoliucinėje plotmėje, sėkmę.

Institucinė plotmė. Atviras ir organizuotas maištas, atskleidęs visuomenės skaudulius ir pasiryžimą išsilaisvinti iš kolonijinio jungo, tiek Pietų Vietname, tiek Filipinuose buvo koordinuojamas visa apimančių religinių organizacijų. Nepaisant fragmentacijos, Suvienytoji Vietnamo budistų bažnyčia tapo kritiškai svarbia organizacija, apjungusia įvairias visuomenės grupes Pietų Vietname ir leidusia subalternui būti „išgirstam“. Filipinuose Katalikų bažnyčia tapo pagrindine jėga, gebėjusia tinkamai reprezentuoti įvairias visuomenės grupes. Aktyvi Katalikų bažnyčios organizacinė, edukacinė ir reprezentacinė veikla įgalino atitinkamai teigiamus pokyčius valstybėje.

Savęs susvetinimas autoritarinių lyderių politikoje. Verta pabrėžta, kad tiek Filipinai, tiek Pietų Vietnamas nagrinėjamu laikotarpiu buvo teigiamai vertinami JAV, kadangi tuometinių lyderių identifikacija kolonialistinėje perspektyvoje lėmė aršią komunistinių idėjų ir jų naratyvų kritiką. Vis dėlto Ngo Dinh Diemas, Pietų Vietnamą valdęs su „baltojo kauke“, nesugebėjo įtikinti nuskurdusios budistinės visuomenės demokratinių vakarietišku vertybių pranašumu. Savęs susvetinimas jam trukdė suvokti visuomenės siekius ir poreikius. Paradoksalu, bet antikomunistiškai nusiteikusio Ferdinando Marcosa režimas Filipinuose taip pat patyrė akistatą su naujai atgimusia kairiųjų ideologija, atskleidusia „mimikrinės“ valdžios ribotumą. Ferdinandas Marcosas, aktyviai kritikuodamas komunizmą ir tapatindamas save su demokratinių valstybių lyderiais, nesąmoningai leido stiprėti komunistinėms jėgoms šalyje. Tad net Vakarų valstybių parama antikomunistiškai nusiteikusiems ir kolonijinio modelio principus tęsusiems vadovams neužtikrino jų režimų sėkmės.

Hibridiškumas. Socialiai orientuotas budizmas Pietų Vietname atsirado kaip naujos – hibridinės – būsenos rezultatas. Nuoseklus demokratinio modelio propagavimas represijų kontekste sukūrė „trečiąją erdvę“, kurioje atsirado vietos visuomenės lūkesčius atitikusiai ir išpildžiusiai religinio fenomeno raiškai. Nepaisant visuomenėje vyravusio susiskaldymo, socialiai orientuoto budizmo koncepcija, pabrėžusi taikius pasipriešinimo metodus, sugebėjo įgyti didžiosios visuomenės dalies pasitikėjimą. Filipinuose išlaisvinimo teologija iškilo kaip 1972 m. paskelbtos karo padėties, sukūrusios dar didesnę priešpriešą tarp valdžios ir piliečių, rezultatas, sudaręs tinkamas sąlygas susiskaldžiusios visuomenės susivienijimui.

IŠVADOS

1. Socialiai orientuotas budizmas ir išlaisvinimo teologija – tai manifestacijos, atkreipusios valdžios dėmesį į sudėtingą kolonijinės visuomenės transformaciją. Kovai su visuomenės suvaržymais bei socialine neteisybe pasitelkti edukaciniai, instituciniai ir kultūriniai metodai leido šiems religiniams fenomenams įgauti populiarumą kritiniu laikotarpiu.
2. Nors kolonijinių sistemų Indokinijoje ir Filipinuose subyrėjimas suteikė nepriklausomybės viziją savarankiškumą atgavusioms visuomenėms, tačiau nacionalinės valdžios vykdomas tolesnis kolonijinių interesų atstovavimas sukėlė piliečių nepasitenkinimą autoritariniais lyderiais ir represyvia jų politika. Piliečiai, siekdami geresnio gyvenimo ir socialinių pokyčių, aktyviai ieškojo alternatyvų. Socialiai orientuotas budizmas ir išlaisvinimo teologija tapo pokolonijinei visuomenei priimtinais formomis, įgalinusiomis subalterno „balsą“ Vietname ir Filipinuose.
3. Remiantis pokolonijinio diskurso teoretikais – Frantzu Fanonu, Homi K. Bhabha, Gayatri Ch. Spivak – atskleista religinių bendruomenių ir pasauliečių pasipriešinimo kolonizacijos paveldui raidos specifika Vietname ir Filipinuose. Hibridiškumas, ambivalentiškumas ir savęs susvetinimas paaikškino nacionalinio elito tapatybės pokyčius ir jo virsmą nauja kolonijine galia. Mimikrija leido suprasti, kodėl kolonializmo imitavimas buvo nesėkmingas pokolonijinis projektas, suteikęs galimybę socialiai orientuotam budizmui ir išlaisvinimo teologijai patenkinti tautos poreikius. Subalterno siekis „kalbėti“ tapo realus, veikiant per elito diskursą, – dvasininkų, studentų ir kariuomenės įtaka, atstovaujant visuomenės poreikius, – nepaneigiama.
4. Socialiai orientuoto Vietnamo budizmo ir išlaisvinimo teologijos Filipinuose kova su kolonializmo apraiškomis gali būti vertinama kaip viena aktyviausių permainų, turėjusių didelį poveikį aptariamų valstybių modernizacijos procesams (Žr. psl. 48-50). Verta išskirti pagrindinius aspektus, kurie prisidėjo prie kardinalių pokyčių valstybėje:
 - Pietų Vietname socialiai orientuotas budizmas pabrėžė taikius pasipriešinimo metodus, tačiau neretai yra tapatinamas su vienuolių politinėmis ambicijomis. Filipinuose išlaisvinimo teologija buvo orientuota į revoliucinį visuomenės potencialą kaip galimybę radikaliai pasipriešinti neteisingoms institucijoms ir struktūroms. Visgi nepaisant

pasipriešinimo būdų ir metodų, šie religiniai fenomenai išreiškė visuomenės norą išsivaduoti iš kolonijinio jungo.

- Dvasininkai ir vienuoliai tapo svarbiais viešosios nuomonės formuotojais tiek Pietų Vietname, tiek Filipinuose. Vis dėlto Pietų Vietname vienuolių vaidmens transformacija atskleidžia atstumtųjų potencialą tapti aktyvia visuomenės dalimi. Pakitęs vienuolių statusas tapo esminiu momentu, įgalinusių fragmentiškos visuomenės susivienijimą bendro tikslo kontekste. Filipinuose kunigai prarado oficialiai privilegijuotą statusą, siekdami padėti varguomenei – tik tapę jos dalimi, kunigai įgavo galią atstovauti subalterno interesus.
 - Protestai ir revoliucijos, nuvilnijusios tiek Pietų Vietname, tiek Filipinuose, atskleidė visuomenės pasitikėjimą religiniais institutais – Suvienytąja Vietnamo budistų bažnyčia ir Katalikų bažnyčia. Nors institucinė plotmė tapo platforma, kurioje įvairūs visuomenės sluoksniai pajuto bendrą stimulą vienytis ir veikti, tačiau Suvienytoji Vietnamo budistų bažnyčia patyrė vidinę fragmentaciją dėl išsiskiriančių Thich Nhat Hanho, Thich Tri Quango ir Thich Tam Chau požiūrių, skaldžiusių visuomenę, o Katalikų bažnyčios socialinės iniciatyvos juto priešpriešą iš kitų denominacijų, ypač INC ir El Shaddai.
 - Tiek Pietų Vietname, tiek Filipinuose religiniai fenomenai atskleidė visuomenės potencialą, tapę judėjimais, neatsiejamais ne tik nuo dvasininkų ir bažnyčios hierarchų, bet ir intelektualaus jaunimo – svarbios visuomenės dalies. Taip pat vieni aktyviausių protestų dalyvių – varguomenė, mobilizuota religinių institutų bei jų lyderių.
5. Socialinė religijos orientacija į visuomenę, atsiskleidusi pokolonijinės autoritarinių lyderių politikos kontekste, žymėjo patriarchalinio kolonijinio jungo tąsą ir subalterno siekį būti reprezentuotam. Socialiai orientuotas budizmas Pietų Vietname ir išlaisvinimo teologija Filipinuose, atstovaudami įvairius visuomenės sluoksnius, savo įsitraukimu į politiką atskleidė neatsiejamą religijos ir politikos santykį pokolonijinio diskurso rėmuose. Remiantis šiais pavyzdžiais, įprastos religingumo sampratos kaitos ir jos įtakos visuomeninei dinamikai bei politiniams pokyčiams tema gali būti plėtojama platesniame kontekste.

SUMMARY

Socially Engaged Vietnamese Buddhism and Liberation Theology in the Philippines: a Comparative, Postcolonial Perspective

The aim of this Master thesis is to reveal the relationship between religion and politics in the postcolonial perspective, highlighting a difficult transformation of colonial Vietnamese and Filipinos societies to the independent nation states, where socially engaged Buddhism and liberation theology became influential phenomena.

Despite the collapse of the colonial systems in Indochina and the Philippines, the representation of colonial interests continued through repressive regimes in Vietnam and Philippines. These regimes have caused public dissatisfaction with authoritarian leaders, especially Ngo Dinh Diem in Vietnam and Ferdinand Marcos in the Philippines. Society understood the need of social change, which became impossible during authoritarian rule. Despite the fragmentation in both – Vietnamese and Filipinos – societies, socially engaged Buddhism and liberation theology started to be seen as an opportunity, which allow people to achieve the goal of social justice and fulfill the needs of citizens'. Basically, those religious phenomenon enabled subaltern to “speak” in any way by any means.

This Master thesis is based on the theories of postcolonial discourse and mainly focuses on Franz Fanon, Homi K. Bhabha and Gayatri Ch. Spivak, who made a big influence on postcolonial literature. The development and resistance of religious communities and lay people in Vietnam and Philippines were analyzed through vital concepts of postcolonialism. “Hybridity”, “ambivalence” and “self-consciousness” explain the changes of national elite and its identity as well as giving a reason why it transformed into a new colonial power. “Mimicry” describes why the imitation of colonialism usually fails and how socially engaged Buddhism and liberation theology became those powers that precisely fulfilled the needs of the nation. Also postcolonial perspective cannot be explained without “subaltern”, which got a chance to “speak” while acting through the discourse of elite.

It is worth highlighting the main points that contributed to the cardinal changes both in Vietnam and Philippines:

- Peaceful resistance methods were emphasized in South Vietnam, despite the fact that they were often identified with the political ambitions of monks. In the Philippines, the liberation theology was focused on the revolutionary potential of society and leftist ideology. Yet, despite the methods of resistance, these religious phenomena have expressed the desire of society to escape from the colonial yoke.
- Clergy and monks have become important public opinion makers in both South Vietnam and the Philippines. Nonetheless, the transformation of the role of monks in South Vietnam reveals the potential of excluded people to become an active part of society. The changed status of monks has become a crucial moment, which has enabled the unification of fragmented society in the context to achieve common goal. In the Philippines, the priests lost their officially privileged status to help the poor by becoming a part of them. On the other side, it explained the reason why priests gained the power among poor and got a chance to represent the interests of subaltern.
- Protests and revolutions both in South Vietnam and in the Philippines have revealed public confidence about those religious institutes: Unified Buddhist Sangha of Vietnam and Catholic Church in the Philippines. Although the institutional dimension became a platform where different parts of society united, Unified Buddhist Sangha of Vietnam suffered through internal fragmentation because of diverse approaches of Thich Nhat Hanh, Thich Tri Quang and Thich Tam Chau. The social initiatives of Catholic Church were negatively seen from other denominations, especially INC and El Shaddai.

Socially engaged Vietnamese Buddhism and liberation theology in the Philippines highlighted the relationship between religious and political power in the postcolonial perspective through their engagement in politics. The continuity of the patriarchal colonial yoke, the historical dynamic and the exceptional representation of the subaltern in the context of postcolonialism both in the South Vietnam and the Philippines revealed the social orientation of religion as the result of the expression of postcolonial politics.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS:

Akademiniai šaltiniai:

1. Abuza Zachary, *Renovating Politics in Contemporary Vietnam*. London: Lynne Rienner Publishers, 2001.
2. Anderson Benedict, *Imagined Communities*. London: Verso, 2006.
3. Ashwill Mark A., Diep Thai Ngoc, *Vietnam Today. A Guide to a Nation at a Crossroads*. London: A Nicholas Brealey Publishing Company, 2005.
4. Bhabha Homi K., *The Location of Culture*, London: Routledge, 1994.
5. Boff Leonardo, Boff Clodovis, *Introducing Liberation Theology*. New York: Orbis Books, 1989.
6. Casper Gretchen, *Fragile Democracies. The Legacies of Authoritarian Rule*. Pittsburgh: University of Pittsburgh press, 1995.
7. Chapman Jessica M., *Cauldron of Resistance. Ngo Dinh Diem, The United States, and 1950s Southern Vietnam*, London: Cornell University Press, 2013.
8. Church Peter, *A Short History of South-East Asia*. Singapore: International Press Softcom Limited, 2009.
9. Constantino Renato, *A History of the Philippines*. New York: Monthly Review Press, 1975.
10. Davis Leonard, *Revolutionary Struggle in the Philippines*. New York: Palgrave Macmillan, 1989.
11. Davis Leonard, *The Philippines People, Poverty and Politics*. New York: St. Martin's Press, 1987.
12. Fanon Frantz, *Black Skins, White Masks*, London: Pluto Press, 2008.
13. Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press, 2004.
14. Fjelstad Karen, *Vietnam*. San Jose State University. Prieiga per internetą: <http://asianethnology.org/downloads/ae/pdf/a1646.pdf> [Žiūrėta: 2018.03.08].
15. Foucault Michael, *Disciplinuoti ir bausti*. Baltos lankos, 1998.
16. Gavėnaitė Aušra, *E. Durkheimo ir M. Foucault idėjos sintetinėje D. Garlando baismės teorijoje*. Kriminologija: Sociologija. Mintis ir veiksmai 2008/2 (22). Prieiga per

- interneta: <<http://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/viewFile/6062/4970>> [Žiūrėta: 2018.03.15].
17. Gutierrez Gustavo, *A Theology of Liberation. History, Politics and Salvation*. New York: Orbis Books, 1928.
 18. Hanh Thich Nhat, *Being Peace*. Berkeley: California: Parallax Press, 1987.
 19. Hiddleston Jane, *Understanding Postcolonialism*. Stockfield: Acumen Publishing Limited, 2009.
 20. Hodder Ruppert, *Between Two Worlds. Society, politics, and business in the Philippines*. London: Routledge, 2002.
 21. Jones Ken, *Buddhism and Social Action. An Exploration*. Wheel Publication No. 308/311. Prieiga per internetą: <<http://enlight.lib.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-MISC/misc140400.pdf>> [Žiūrėta: 2018.02.10].
 22. King Sallie B., *Socially Engaged Buddhism*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009.
 23. Kohn Margaret, McBride Keally, *Political Theories of Decolonization. Postcolonialism and the Problems of Foundations*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
 24. Kriaučiūnaitė Kotryna, *Socialiai orientuotas Vietnamo budizmas pokolonijinėje perspektyvoje*. Politologija 2017 4 (88). Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/11164/9589>> [Žiūrėta: 2018.03.01].
 25. London Jonathan D., *Politics in Contemporary Vietnam. Party, State and Authority Relations*. London: Palgrave Macmillan, 2014.
 26. McAllister James, „Only Religions Count in Vietnam“: *Thich Tri Quang and the Vietnam War*. Modern Asian Studies, Vol. 42, No. 4 (Jul., 2008). Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/20488040?seq=1#page_scan_tab_contents> [Žiūrėta: 2018.04.05].
 27. Mulder Niels, *Inside Southeast Asia: Religion, Everyday Life, Cultural Change*. Singapore: The Pepin Press, 1996.
 28. Nadeau Kathleen M., *Liberation Theology in the Philippines*. London: Praeger, 2002.
 29. Nadeau Kathleen M., *The History of the Philippines*. London: Greenwood Press, 2008.
 30. North Douglass C. ir kt., *Politics, Economics, and the Problems of Development in the Shadow of Violence*. New York: Cambridge University Press, 2013.

31. Osborne Milton, *Southeast Asia. An Introduction History*. Singapore: South Wind Production, 2004.
32. Payne Richard J., Nassar Jamal R., *Politics and Culture in the Developing World*. New York: Pearson Education, Inc., 2006.
33. Parsa Misagh, *States, Ideologies, & Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
34. Phillips Douglas A., *Vietnam*. New York: Chelsea House Publishers, 2006.
35. Queen Christopher S., King Sallie B., *Engaged Buddhism. Buddhism Liberation Movements in Asia*, New York: State University of New York Press, 1996.
36. Robinson Richard H., Johnson Willard L., *The Buddhist Religion. A Historical Introduction*, San Diego: Wadsworth Publishing Company, 1997.
37. Robinson Richard, *Routledge Handbook of Southeast Asian Politics*. London: Routledge, 2012.
38. Rowland Christopher, *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
39. Schwartz Henry, Ray Sangeeta, *A Companion to Postcolonial Studies*, Malden: Blackwell Publishing Ltd., 2000.
40. Shohat Ella, Stam Robert, *Unthinking Eurocentrism. Multiculturalism and the Media*. London: Routledge, 1994.
41. Slowiak Jerema, *Role of the Religion and Politico-Religious Organizations in the South Vietnam During Ngo Dinh Diem Period*, p. 120. Prieiga per internetą: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/44052/slowiak_role_of_the_religion_and_politico-religious_organizations_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Žiūrėta: 2018.03.01].
42. The Constitution of the Republic of the Philippines. Prieiga per internetą: <<http://www.officialgazette.gov.ph/constitutions/1987-constitution/>> [Žiūrėta: 2018.04.26].
43. The Constitution of the Socialist Republic of Vietnam. Prieiga per internetą: <http://www.constitutionnet.org/sites/default/files/tranlation_of_vietnams_new_constituton_enuk_2.pdf> [Žiūrėta: 2018.04.26].
44. Topmiller Robert J., *The Lotus Unleashed. The Buddhist Peace Movement in South Vietnam, 1964–1966*, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2002.

45. Vabuolas Žydrūnas, *Istorinis žvilgsnis į socialinį bažnyčios mokymą: socialiniai bažnyčios dokumentai*. Prieiga per internetą: <http://www.katalikai.lt/files/Media/justitia-et-pax/mons-z-vabuolas_baznycios-dokumentai_istorinis-zvilgsnis.pdf> [Žiūrėta: 2018.03.13].
46. Visuotinio Vatikano II susirinkimo dokumentai, *Dogminė konstitucija apie Bažnyčią Lumen Gentium*, 1964 m. lapkričio 21 d. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/lumen-gentium.html> [Žiūrėta: 2018.02.20].
47. Visuotinio Vatikano II Susirinkimo dokumentai, *Tikėjimo laisvės deklaracija Dignitatis humanae*. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/dignitatis-humanae.html> [Žiūrėta: 2018.02.19].
48. Whalen-Bridge John, Kitiarsa Pattana, *Buddhism, Modernity, and the State in Asia*, New York: Palgrave Macmillan, 2013.
49. Williams Patrick and Chrisman Laura, *Colonial Discourse and Postcolonial Theory*. Harlow: Pearson Education, 1994.

Žiniasklaida, organizacijų pranešimai spaudai ir kiti informacijos šaltiniai:

50. Baldwin Clare, Serapio Jr Manolo, *Once-powerful Philippines Church divided, subdued over drug killings*. Reuters, 2016 m. spalio 12 d. Prieiga per internetą: <<http://www.reuters.com/article/us-philippines-duterte-church-insight-idUSKCN12A07Y>> [Žiūrėta: 2018.03.16].
51. BBC, *Is Catholic Church's influence in Philippines fading?*, 2014-05-25. Prieiga per internetą: <<http://www.bbc.com/news/world-asia-27537943>> [Žiūrėta: 2018.04.26].
52. Cawley Janet, Reaves Joseph A., *Guns Fell To Rosaries In Philippine Revolution*. Chicago Tribune, 1986 m. vasario 28 d. Prieiga per internetą: <http://articles.chicagotribune.com/1986-02-28/news/8601150584_1_jaime-cardinal-sin-filipino-people-ferdinand-marcos> [Žiūrėta: 2018.03.20].
53. Cornelio Jayeel, *How the Philippines Became Catholic*. Christianity Today, 2018-03-09. Prieiga per internetą: <<https://www.christianitytoday.com/history/2018/february/philippines.html>> [Žiūrėta: 2018.04.23].
54. *El Shaddai and the Charismatic Transformation of Philippine Catholicism*. Prieiga per internetą: <<https://www.catholicsandcultures.org/philippines/el-shaddai-and-charismatic-catholicism>> [Žiūrėta: 2018.04.23].

55. Grušas Gintaras, „Šventosios Dvasios krikštas: privilegija ar būtinybė?“. I Sekminių konferencija Šv. Juozapo kunigų seminarijoje, Vilnius, Lietuva. Konferencijos data: 2018 m. gegužės 19 d.
56. Mangunay Kristine Felisse, *INC backs Duterte, Marcos*. Philippine Daily Inquirer, 2016-05-05. Prieiga per internetą <<http://newsinfo.inquirer.net/783270/inc-backs-duterte-marcos>> [Žiūrėta: 2018.04.22].
57. Morales Neil Jerome, *After Pope blessing, Duterte challenges abusive priests to 'showdown'*. REUTERS, 2017-01-20. Prieiga per internetą: <<https://www.reuters.com/article/philippines-duterte-pope-int/after-pope-blessing-duterte-challenges-abusive-priests-to-showdown-idUSKBN1531OJ>> [Žiūrėta: 2018.04.26].
58. Perper Rosie, *The Philippines' Duterte wants to legalize same-sex marriage but not divorce*. Business Insider, 2018-03-26. Prieiga per internetą: <<http://www.businessinsider.com/why-is-divorce-illegal-in-the-philippines-2018-3>> [Žiūrėta: 2018.04.27].
59. Pew Research Center, *Historical Overview of Pentecostalism in Philippines*. 2006-10-05. Prieiga per internetą: <<http://www.pewforum.org/2006/10/05/historical-overview-of-pentecostalism-in-philippines/>> [Žiūrėta: 2018.04.23].
60. Political Economy Research Institute, *Modern Conflicts: Conflict Profile, Philippines (Moros) (1972-)*. Prieiga per internetą: <<http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/Philippines1.pdf>> [Žiūrėta: 2018.04.22].
61. Pullella Philip, Hornby Catherine, *Pope Francis wants Church to be poor, and for the poor*. Reuters: March 16, 2013. Prieiga per internetą: <<https://uk.reuters.com/article/us-pope-poor/pope-francis-wants-church-to-be-poor-and-for-the-poor-idUSBRE92F05P20130316>> [Žiūrėta: 2018.02.21].
62. United States Conference of Catholic Bishops, *The Church Anti-Death Penalty Position*. Prieiga per internetą: <<http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/death-penalty-capital-punishment/catholic-campaign-to-end-the-use-of-the-death-penalty.cfm>> [Žiūrėta: 2018.03.15].
63. Whaley Floyd, *Welcome to Davao, the Philippine Leader's Town: „No Smoking, No Crime“*. The New York Times, 2016 m. birželio 16 d. Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2016/06/17/world/asia/philippines-davao-duterte.html>> [Žiūrėta: 2018.03.16].